

KERETTÉNYÁLLÁSOK ÉS IDŐBELI HATÁLY*

HOLLÁN Miklós

tudományos főmunkatárs (MTA TK JTI), egyetemi docens (NKE RTK)

Régóta vitatott kérdést képez a joggyakorlatban és a jogtudományban, hogy a büntetőjogi kerettényállásokat kitöltő normák változása megalapozhatja-e az elbíráláskor hatályos kedvezőbb büntetőtörvény alkalmazását.¹ Tanulmányomban egységes elméleti keretben elemzem a kérdéskörre vonatkozó törvényi szabályozást, az ahhoz kapcsolódó jogegységi határozatot, bírósági döntéseket, valamint hipotetikus esetvariációkat. Ennek alapján fogalmazok meg tanulságokat és – reményeim szerint használható – javaslatokat a jogalkalmazás, a jogalkotás, illetve a jogtudomány számára.

1. Az elemzés alapját képező büntető ügyek

Bevezetéképpen a tanulmány tárgyát képező jogkérdések bemutatásához néhány olyan büntető ügyet idézek fel, amelyek tárgyát csempészet, jövedékkel visszaélés, illetve adócsalás elkövetése képezte. Ezekben a harmadik évezred első évtizedében folyamatban volt büntetőeljárásokban ugyanis a kerettényállások és az azokat kitöltő normák változásának számos – elméletileg és gyakorlatilag is érdekes – esetvariációja jelent meg.

1.1. Az első ügy (ESET 1)²

Az első ügyben az Európai Unió tagországaiból (Németországból és Ausztriából) hoztak be árukat Magyarországra 2004. május 1. napját megelőzően. Ezt követően a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásával a csempészet

* Lezárva 2017. június 1. napján. „A mű a KÖFOP-2.1.2- VEKOP-15- 2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Zrínyi Miklós Habilitációs Program keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.”

¹ Vö. pl. VÁMBÉRY Rusztem: *Büntetőjog*. Budapest, Grill, 1912. 143. A kérdés történeti szempontú elemzése nem képezi e tanulmány célkitűzését.

² Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 1.Bf.982/2003. – BH 2005. 6.

tényállásának „alapul szolgáló [a] vámjogról, vámeljárásról és vámigazgatásról szóló 1995. évi C. törvény hatályát veszítette, s hatályba lépett [...] a közösségi vámjog végrehajtásáról szóló 2003. évi CXXVI. törvény [...]”.

A megyei bíróság szerint mivel a Magyar Köztársaság „2004. évi május hó 1. napjától az Európai Unió tagja, ezért az előbb hivatkozott törvénynek, valamint az Európai Közösség Tanácsának 2913/92/EGK rendelete – a közösségi Vámkódex létrehozásáról –, mint közösségi jognak a nemzeti szabályozással szemben elsőbbsége van”. A Közöségi Vámkódex 4. Cikk 8. pontja szerint viszont „vámárúnak a »nem közösségi áruk«, vámtehernek a 9. pontja szerinti vámtartozást, valamint a végrehajtásról szóló 2003. évi CXXVI. törvény 1. §-a (3) bekezdésének 12. pontja értelmében a »nem közösségi adókat és díjakat« kell érteni”.

A BH összefoglaló része szerint „Magyarországnak az Európai Unióhoz való csatlakozását [...] követően csak a »nem közösségi vámárúkat« kell vámárúnak tekinteni, ezért olyan áruk beszállítása az Európai Unió tagországaiból – amelyek korábban vámárúként voltak értékelhetők – már nem bűncselekmény”.

Így a megyei bíróság szerint az 1978. évi Btk. 2. §-ára tekintettel az elbíráláskor hatályos törvény szerint nem képez bűncselekményt a vádlottak azon cselekménye, hogy korábban az Európai Unió tagországaiból szállítottak be árukat Magyarországra.

1.2. A második ügy (ESET 2)³

A második ügyben az ítéleti tényállás szerint a terhelt 2002-ben és 2003-ban „külföldről, több alkalommal a D.-T. Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.-n keresztül sajátjaként, haszonszerzési céllal személygépkocsikat hozott be Magyarországra, majd azokat a vámkezelést követően belföldön értékesítette”. A személygépkocsik értékesítéséből a „terheltnak 2002. évben 526 200 forint, míg 2003. évben 2 060 700 forint adóköteles jövedelme származott, melyeket sem a 2002., sem pedig a 2003. adóévekre vonatkozó személyi jövedelemadó bevallásában nem tüntetett fel”. Az elsőfokú és másodfokú bíróság a terheltet két rendbeli adócsalás büntette miatt ítélte el.

A védő felülvizsgálati indítványa arra irányul, hogy „a terhelt cselekménye helyesen a Btk. 312. §-a (1) bekezdésének a) pontjában meghatározott, de a (2) bekezdés a) pontja szerinti csempészet büntetének minősül”. Ennek indokolásaként arra utalt, hogy „a terhelt [...] a vámáru tulajdonosának személye, illetőleg a vámkiszabás alapjául szolgáló érték tekintetében valótlan nyilatkozatot tett”, illetve „a vámáru tulajdonosára vonatkozó hamis nyilatkozat önmagában is megalapozná az adott minősítést”. Magyarország azonban „2004. május 1-jével csatlakozott az Európai Unióhoz, és az adott vámárú az Európai Unióból származtak, a Btk. 2. §-ára figyelemmel az elbíráláskor hatályos jogszabályok alkalmazásával a csempészet büntetének vádja alól a terhelt felmentése lett volna az indokolt”. A „csempészet büntetével érintett dolgok eladásából származó haszon az adóhatóságnak bevallására pedig a terhelt nem volt köteles, mivel az önfeljelentést jelentett volna”.

³ Legf. Bír. Bfv.I.636/2007. – BH 2008. 264.

A Legfőbb Ügyészség átirata utalt arra, hogy az 1978. évi Btk. alapján „a cselekmény elkövetésekor – és elbírálásakor is – hatályos rendelkezéseinek ítélkezési gyakorlatára szerint a vámteher, illetve a vámbiztosíték megállapítása vagy beszedése szempontjából lényeges körülmény a vámáru jellege, értéke, származása, illetve minden olyan körülmény, mely vámhiányt idézhet elő. Az importőr személyét érintő valótlan adat önmagában tehát – vámkikerülési szándék nélkül – nem minősül olyan körülménynek, mely a csempészet megállapítását megalapozza. Erre figyelemmel a terhelt cselekménye nem minősíthető csempészetnek, így az adócsalás megállapításának akadálya nincs”.

A Legfelsőbb Bíróság szerint „az indítvány helytállóan hivatkozott ugyan arra, hogy a 2/2002. számú Büntető Jogegységi Határozat szerint nem valósítja meg a vámorganzdaság mellett az adócsalást az, aki a vámorganzdaság útján birtokába került, csempészett vámárura vonatkozó adóbevallási kötelezettségének nem tett eleget, s az ezen jogegységi határozat indokolásában kifejtett jogelvek a csempészet és az adócsalás vonatkozásában is jelentőséggel bírnak. Helytálló az arra hivatkozás is, hogy Magyarországnak az Európai Unióhoz csatlakozását – 2004. május 1-jét – követően csak a »nem közösségi vámárukat« kell vámárúnak tekinteni, ezért olyan áruk beszállítása az Európai Unió tagországaiból, amelyek korábban vámárúként voltak értékelhetők a Btk. 2. §-ára is figyelemmel, már nem bűncselekmény (BH 2005/6. számú határozat)”.

Ezeknek a védői hivatkozásoknak azonban a Legfelsőbb Bíróság szerint „az irányadó tényállás mellett jogi jelentőségük semmilyen vonatkozásban” nem volt, mivel „a felülvizsgálati eljárásban irányadó tényállásból a csempészet elkövetése nem állapítható meg”. Így „önmagában az a körülmény, hogy a terhelt a gépjárműveket a Kft.-n keresztül sajátjaként hozta be Magyarországra, majd a vámkezelést követően értékesítette, nem alapozza meg annak megállapítását, hogy a vámteher szempontjából jelentős körülményre nézve valótlan nyilatkozatot tett”.

1.3. A harmadik ügy (ESET 3)

A harmadik ügyben a vádlottak 2005. november-decemberi időszakban csempészték cigarettát Romániából Magyarországra.

1.3.1. A Csongrád Megyei Bíróság álláspontja⁴

Az elsőfokú eljárás folyamán a „jogszabályi változások miatt kérdésessé vált, hogy a vádlottak követtek-e el bűncselekményt és ha igen, milyen”. Románia ugyanis „2007. év január hó 1. napján az Európai Unió teljes tagjává lett, így a Románia és Magyarország területe közös vámterületet képez, így ettől az időponttól fogva a magyar–román államhatáron a csempészetre vonatkozó elkövetési magatartások nem” valósíthatók meg. Ezzel kapcsolatban az elsőfokú bíróságban is „felmerült a[1978. évi] Btk. 2. §-ának alkalmazása, azaz az, hogy a vádlottakra nézve az elbíráláskori törvény a

⁴ Csongrád Megyei Bíróság I.B.224/2005/200.

kedvezőbb, mivel eszerint a csempészetet nem valósíthatják meg, így a terhükre ezt nem lehet megállapítani”.

Az elsőfokú bíróság szerint azonban „az, hogy „a vádlottak cselekménye 2007. január 1. napjától már nem minősül csempészetnek, nem jelenti azt, hogy az esetlegesen nem valósít meg más bűncselekményt”. Így azt is vizsgálta, hogy „a vádlottak magatartása valamilyen más bűncselekményt megvalósít-e és az a bűncselekmény hogyan viszonyul az eredeti vád tárgyává tett bűncselekményhez”. Ennek eredményeként arra a következtetésre jutott, hogy „a vádlottak cselekménye az elsőfokú elbíráláskor is bűncselekménynek minősült, mégpedig az [1978. évi Btk.] 311. § (1) bekezdésébe ütköző visszaélés jövedékkel bűncselekménynek”.

Ezt követően „a bíróságnak azt kellett vizsgálni a[z 1978. évi Btk.] Btk. 2. §-a kapcsán, hogy melyik cselekmény a vádlottakra nézve kedvező”. Az 1978. évi Btk. „311.§ (1) bekezdésébe ütköző és a (4) bekezdés b) pontja szerint minősülő és büntetendő visszaélés jövedékkel büntettének [...] büntetési tétele 2-től 8 évig terjedő szabadságvesztés. Ezzel szemben az eredeti vád szerinti cselekmény minősítése esetén a cselekményük a Btk. 312.§ (1) bekezdésébe ütköző, de a (3) bekezdés b) pontja szerint minősülő és büntetendő csempészet büntettének minősül, amelynek a büntetése 5 évig terjedő szabadságvesztés, amely az előző bűncselekménynél kedvezőbb”.

Az elsőfokú „bíróság álláspontja szerint a vádlottak vonatkozásában a[z 1978. évi] Btk. 2. §-ában foglalt rendelkezést nem lehet alkalmazni, hiszen ha a büntetőjogi felelősség az új törvény hatálybalépése után sem szűnik meg, az utóbbi a hatálybalépését megelőzően elkövetett cselekményre csak akkor alkalmazható, ha enyhébb elbírálást eredményez, mint az elkövetéskori törvény alkalmazása esetén. Tekintettel arra, hogy jelen esetben ez nem valósul meg, hanem szigorúbb elbírálást eredményezne a vádban foglaltakhoz képest a másik bűncselekmény megállapítása, így a bíróság [...] a vádlottakat az eredeti vádban meghatározott [az elkövetéskor hatályos törvény szerinti] bűncselekményben találta bűnösnek”. Így 2007. november 22. napján hozott ítéletében a vádlottak bűnösségét az elkövetéskor hatályos büntetőjogi szabályok alapján jelentős értékre elkövetett csempészet büntetében állapította meg.

1.3.2. A Szegedi Ítéletábra álláspontja⁵

A felmentésre irányuló fellebbezés folytán eljáró Szegedi Ítéletábra osztotta az elsőfokú bíróság azon hivatkozását, hogy megszűnt „a csempészet büntettének megállapíthatósága azt követően, hogy Románia az Európai Unió tagjává vált”. Ennek oka „a keretkitöltő norma változása” volt. Az 1978. évi Btk. 312. §-a ugyanis „a csempészetet keretjogi normaként szabályoz[t]ja, melynek a tartalmát a mindenkori vámszabályok töltik ki. Az Európai Közösség Tanácsa által elfogadott, a közösségi Vámkódex létrehozásáról szóló 2913/92/EGK rendeletének [...] 3. Cikk (1) bekezdése szerint mind a Magyar Köztársaság, mind Románia területe közösségi vámterület, mely területen a 4. Cikk 7. pontja szerinti közösségi áruk vámterhek nélkül továbbíthatók”.

⁵ Szegedi Ítéletábra Bf.223/2008/19.

A másodfokú bíróság szerint viszont kifejezetten „tévedett a megyei bíróság, amikor annak függvényében vizsgálta a csempészet büntettének, illetőleg a jövedékkel visszaélés büntettének a megállapíthatóságát, hogy a jogkövetkezményeik alkalmazása enyhébb vagy szigorúbb elbírálást eredményezne. Ezzel ugyanis figyelmen kívül hagyta a [z 1978. évi] Btk. 2. §-ában és a jogegységi határozatban is egyértelműen megfogalmazott – vitát nem tűrően alkalmazandó – jogelvet, miszerint ha egy cselekmény az elbíráláskor már nem bűncselekmény, akkor annak megállapíthatósága kizárt”.

Az ítéletábra „megvizsgálta azt is, hogy a [...] vádlottak I. tényállási pontban írt cselekménye megvalósított-e más bűncselekményt. Ennek során arra az álláspontra jutott, hogy a vádlottak [...] magatartása kimeríti a [z 1978. évi] Btk. 311. § (1) bekezdésébe ütköző, a (3) bekezdés a) pontjára figyelemmel a (4) bekezdés b) pontja szerint minősülő, üzletszerűen elkövetett, az adóbevételt jelentős mértékben csökkentő jövedékkel visszaélés büntettének tényállási elemeit”. Külön rámutatott arra, hogy a „jövedékkel visszaélés büntettének elkövetési magatartása, és a [...] csempészet büntettének elkövetési magatartása a tetazonosság folytán ugyanazzal [...] cselekménnyel” valósult meg”.

Az ítéletábra az első fokon eljáró bíróság döntését olyanképpen változtatta meg, hogy vádlott csempészet büntettéként értékelt cselekményét üzletszerűen elkövetett, az adóbevételt jelentős mértékben csökkentő jövedékkel visszaélés büntettének minősítette, amelynek büntetési tétele az elbíráláskor két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés volt.

1.4. A negyedik ügy (ESET 4)

Az előzőhöz igen hasonló ügyben az I. r. vádlott rábírására V. r. vádlott 2005. december 11. napján 12 üveg magyar zárjegy nélküli krémlikört és összesen 19.450 karton magyar adójegy nélküli cigarettát hozott be vámvizsgálat nélkül Romániából Magyarországra.

1.4.1. A Békés Megyei Bíróság álláspontja⁶

A Békés Megyei Bíróság az 1978. évi Btk. 2. §-a alapján az elkövetéskor hatályos büntető törvényt alkalmazta. Ennek alapján a vádlottakat (többek között) az 1978. évi Btk. 312. §-a (1) bekezdésének a) pontjában meghatározott és a (2) bekezdés c) pontja szerint minősülő felbujtóként elkövetett csempészet büntette miatt mondta ki bűnösnek.

1.4.2. A Szegedi Ítéletábra álláspontja⁷

A Szegedi Ítéletábra szerint az elsőfokú bíróság a vádiratban foglalt cselekményeket tévesen minősítette csempészet büntettének. Azok megvalósítását követően ugyanis „2007. január 1. napjával Románia az Európai Unió tagjává vált. Márpedig az Európai Közösség Tanácsa által elfogadott a közösségi Vámkódex létrehozásáról szóló 2913/92/EGK rendelet 3. Cikk (1) bekezdése szerint mind a Magyar Köztársaság, mind

⁶ Békés Megyei Bíróság 12.B.279/2007/74.

⁷ Szegedi Ítéletábra Bf.II.8/2009/9.

Románia területe közösségi vámterület, amelyből következően a Románia területén lévő áruk elveszítették a nem közösségi áru, tehát a vámáru jellegüket. A rendelet 4. Cikk 7. pontja szerinti közösségi áruk pedig vámteher nélkül továbbíthatók, s ezáltal a csempészet elkövetési tárgyai nem lehetnek”. Így „Románia uniós csatlakozása folytán a vádlottak a csempészet bűncselekménye miatt már nem vonhatók felelősségre”.

Az ítéletábra szerint „a magyar zárjegy és adójegy nélküli jövedéki termékeknek az országba való behozatalával a vádlottak cselekménye a jövedékkel visszaélés bűncselekményének megállapítására alkalmas[,] amely az elkövetés és az elbírálás idején is ugyanúgy volt büntetendő”, de ez a bűncselekmény „nem kerülhetett az ítéletben az elkövetéskor megállapításra” látszólagos halmazatra tekintettel.

Az ítéletábra szerint viszont egy „cselekményt csakis akkor lehet valamilyen bűncselekménynek minősíteni, ha az a cselekmény kimeríti az adott bűncselekmény törvényi tényállási elemeit az elkövetéskor és az elbíráláskor is”. Így „tekintettel arra, hogy a csempészet bűncselekményét az elbíráláskor már nem lehet megállapítani a tényállásbeli esetben, ezért a másodfokú bíróság a vádlottak cselekményét a [z 1978. évi] Btk. 311. § (1) bekezdésébe ütköző, de a (3) bekezdés a) pontja szerint minősülő jövedékkel visszaélés büntetnének minősítette.”

1.4.3. A felülvizsgálati indítvány

A felülvizsgálati eljárásban a II. r. vádlott védője azt az álláspontját fejtette ki, hogy „az 1978. évi „Btk. 2. §-ának azon értelmezés felel meg, hogy a cselekmény az elkövetéskor hatályos jogszabályok szerinti csempészet büntetnének már nem valósítja meg, ugyanakkor jövedékkel visszaélés büntetnének, mivel ez a szigorúbb büntető törvény visszaható hatályát eredményezné, nem értékelhető.”⁸

1.4.4. A Legfelsőbb Bíróság⁹

A Legfelsőbb Bíróság szerint „az ítéletábra a [z 1978. évi] Btk. 2. §-ára és az 1/1999. BJE határozatra volt figyelemmel, amikor megállapította, hogy Románia Európai Unióhoz csatlakozása folytán a vádlottak csempészet bűncselekménye miatt már nem vonhatók felelősségre, mivel az uniós országokba tartozó áruk közösségi áruk, ezért csempészet tárgyai nem lehetnek”.

Az ítéletábra a Legfelsőbb Bíróság szerint „a bírói gyakorlatnak megfelelően (BH 1997/431. szám), vizsgálta, hogy cselekményük megvalósított-e más olyan bűncselekményt, amely az elkövetéskor és jelenleg is bűncselekmény. A jövedékkel visszaélés bűncselekménye a Btk. elkövetéskor és elbírálás idején hatályos rendelkezései szerint is büntetendő volt. A vádlottak azon cselekménye pedig, amellyel zárjegy és adójegy nélküli jövedéki termékeket hoztak be és szállítottak, a jövedékkel visszaélés bűncselekményének megállapítására alkalmas. Ehhez képest, jóllehet az elbírálás idején a

⁸ A felülvizsgálati indítvány érvelését a Legf. Bír. Bhar.I.390/2009. – BH 2010. 236. = EH 2010. 2119. számon közzétett határozata alapján rekonstruáltam.

⁹ Legf. Bír. Bhar.I.390/2009. – BH 2010. 236. = EH 2010. 2119.

cselekmény csempészetként nem büntethető, ez nem akadály a bűnösség jövedékkel visszaélésben való kimondásának. Egyébként is, amennyiben a csempészet büntetendő lenne, úgy az (látszólagos) halmazatot alkotna a jövedékkel visszaéléssel, és a specialitás elvének alkalmazása zárná ki a jövedékkel visszaélés halmazati megállapítását. Azzal viszont, hogy az elbírálás idején a csempészet már nem büntetendő, elhárul az akadály a jövedékkel visszaélés megállapíthatóságával kapcsolatban”. Mivel pedig „az [1978. évi] Btk. 311. §-a szerinti jövedékkel visszaélés büntette tekintetében az elkövetéskori és a másodfokú elbírálás idején hatályos törvényi rendelkezések azonosak voltak, az sem merülhet fel, hogy a cselekmény jövedékkel visszaéléskénti minősítése a Btk. 2. §-ával ellentétes lenne. Ez a jogi helyzet a harmadfokú elbírálás idejére sem változott meg”.

A BH döntés összefoglaló része szerint „amennyiben a vád tárgyává tett cselekmény a csempészet és a jövedékkel visszaélés törvényi tényállását egyaránt kimeríti, a specialitás elve folytán az alaki halmazat látszólagos, az elkövető terhére csak a csempészet állapítható meg. Ha azonban a büntetőtörvény visszaható hatályára vonatkozó rendelkezés helyes alkalmazása a csempészet megállapítását kizárja, a jövedékkel visszaélést kell megállapítani, feltéve, hogy az tényállásszerűen megvalósult”.

1.4.5. A jogirodalom értékelése

A jogirodalomban arra mutattak rá, hogy az ítélőtábla az 1/1999. számú BJE alkalmazásával a vádlottakat „súlyosabb bűncselekményben mondta ki bűnösnek, mint amilyenért az elkövetés idején [...] felelt[ek] volna”.¹⁰ Márpedig „a vádlott jogállami keretek között nem kerülhet olyan helyzetbe, hogy az időmúlás [és a keretkitöltő norma változása] miatt a büntetőjogi felelőssége a súlyosabb cselekményért kerüljön megállapításra”. Az ügyben az 1978. évi Btk. 2. §-a de facto a vádlott terhére, *in peius* érvényesült, ami elfogadhatatlan. A „szigorúbb büntetőtörvénynek” ugyanis „visszaható ereje nem lehet”. A kérdés elvi jelentőségére is figyelemmel indokolt lett volna jogegységi eljárás kezdeményezése is.¹¹

A Legfelsőbb Bíróság határozata pedig „könnyedén átsiklik azon a tényen, hogy mind a vád, mind az elsőfokú bíróság minősítése helyes volt [...] Ahelyett, hogy a problémával szembesült volna és azt feloldotta volna, akár a jogegységi határozat kiégésítésével, úgy tesz, mintha a halmazat szabályai nem lennének a büntetőjog részei, és azokat nem kellene éppen úgy vizsgálni amikor megállapításra kerül, hogy mely büntetőtörvény a szigorúbb vagy éppen enyhébb”.¹²

¹⁰ GELLÉR Balázs: A büntetőtörvény hatálya. In: Busch Béla (szerk.): *Büntetőjog I. – A 2012. évi C. törvény alapján*. HVG-Orac, Budapest, 2012. 152.

¹¹ CSOMÓS Tamás: Az új Btk. időbeli hatályra vonatkozó rendelkezései a gyakorló jogász szemével. *Magyar Jog*, 2014/1. 34.

¹² GELLÉR (2012) i. m. 152.

1.5. Az ötödik ügy (ESET 5)¹³

Az ötödik ügyben az elsőfokú bíróság terhelt felelősségét csempészet vétsége [1978. évi Btk. 312. § (1) bekezdés a) pontja] miatt állapította meg, mivel „2006. november 30-án a Gy.-i Vámhivatalnál belépésre jelentkezett az általa vezetett olasz honosságú tehergépkocsival, amelynek a vezetőfülkéjében, a tetőkárpit alá, a határátlépést megelőzően 245 doboz [...] magyar adójegy nélküli cigarettát rejtett el”. Majd „a 66 141 forint összértékű cigarettát a vámellenőrzés alól elvonva a Magyar Köztársaság területére behozta. A terheltet 2006. december 1. napján a Sz.-i Vámhivatal járőrei közötti ellenőrzés alá vonták, melynek során a csempészt cigarettát megtalálták és lefoglalták.”

A Legfőbb Ügyészség felülvizsgálati indítványa alapján „a cselekmény az elbíráláskor már nem volt bűncselekmény, így a terhelt büntetőjogi felelősségének a megállapítására a büntető anyagi jog szabályainak a megsértésével került sor.”

A Legfelsőbb Bíróság szerint ebben az ügyben a jogerős elbírálás „2007. augusztus 14. napja, amikor már olyan új büntetőtörvény volt hatályban, amely szerint a végzéssel elbírált cselekmény nem bűncselekmény”.

Az 1978. évi „Btk. 312. §-ának 2007. június hó 1. napjától, így az elbíráláskor is hatályos szövege szerint csempészet a »nem közösségi áru« vámellenőrzés alóli »elvonásával«, illetve erre nézve valótlán nyilatkozattétellel akkor valósul meg, ha ez a magatartás a vámbevételt csökkenti”. A „bűncselekmény (és szabálysértés) elkövetési tárgya egyaránt »a nem közösségi áru«. A közösségi áru fogalmát az Európai Közösségek Tanácsának az 1992. október 12-i 2913/92/EGK rendelete, a Közösségi Vámkódex határozza meg.” A Legfelsőbb Bíróság szerint mivel „az irányadó tényállásban a cigaretták előállítás helye nem szerepel, így annak »nem közösségi áru« mivolta – figyelemmel Románia 2007. január 1. napjával történt EU csatlakozására – nem állapítható meg egyértelműen.”

Az 1979. évi 5. tvr. (1979. évi Btké.) 2007. június hó 1. napján szintén módosult, mégpedig úgy, hogy 100 000 forintot meg nem haladó vámbevétel-csökkenés esetén szabálysértés csupán a cselekmény, s nem bűncselekmény. Az ESET 5 ügyben „a vámbevétel csökkenés nyilvánvalóan egyszázézer forint alatti (bár a végzés ennek mértékét sem rögzíti), mivel a közös vámtarifáról szóló 2658/87/EGK rendelet irányadó mellékletében írt vámtételekre tekintettel a vám nem haladhatja meg a vámáru értékét, azaz jelen esetben a 66 141 forintot.” Így „a cselekmény még akkor is csak szabálysértés lenne, ha azt a terhelt »nem közösségi árura« nézve valósította volna meg.” Ebben az eljárásban azonban „vámszabálysértés megállapításának sem volt helye, mert amennyiben az elkövetési tárgy »nem közösségi áru« lenne is, az elkövetéstől – vagyis 2006. november 30. napjától – több mint két év telt el. Erre tekintettel pedig a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 11. §-ának (7) bekezdése alapján az esetleg elkövetett szabálysértés már elévült.”

Az irányadó tényállást tekintve a cselekmény a Legfelsőbb Bíróság szerint az 1978. évi Btk. 311. §-a szerinti jövedékkel visszaélésnek sem minősíthető, mivel „a [1979. évi] Btké. 27. §-a (2) bekezdésének a) pontjában írt rendelkezéséhez képest a jövedéki

¹³ Legf. Bír. Bfv.I.439/2009. – EH 2009. 2031.

termékekkel visszaélő cselekmény csak akkor bűncselekmény, ha az adóbevétel csökkenése az egyszázezer forintot meghaladja”. Márpedig „a lefoglalt cigaretta jövedéki adója a vonatkozó törvényre [...] figyelemmel 68 505 forint, tehát az adóbevétel-csökkenés az egyszázezer forintot nem haladja meg.”

2. Az ügyben érintett tényállások és azok viszonya

A következőkben bemutatjuk a csempészet, a jövedékkel visszaélés és az adócsalás az ESET 1–5 ügyek elkövetésekor és elbírálásakor hatályos tényállásait, illetve előkérdésként megkíséreljük tisztázni azok egymáshoz való viszonyát.

2.1. A büntető törvények szabályozása és azok változásai

2.1.1. A 2004 előtt hatályos szabályozás

A 2004 előtt hatályos szabályozás alapján a csempészetet az követte el, aki „vámárut a vámellenőrzés alól elvon, vagy a vámteher, illetve a vámbiztosíték megállapítása vagy beszedése szempontjából lényeges körülmények tekintetében valótlan nyilatkozatot tesz.”¹⁴ A tényállás kereteit kitöltő norma a vámjogról, a vámeljárásról, valamint a vámigazgatásról szóló 1995. évi C. törvény (1995. évi Vám tv.) volt.

A jövedékkel visszaélést pedig az, „aki a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló törvényben, valamint a felhatalmazásán alapuló jogszabályban megállapított feltétel hiányában vagy hatósági engedély nélkül jövedéki terméket előállít, megszerez, tart, forgalomba hoz vagy azzal kereskedik, és ezzel a jövedéki adóbevételt [...] csökkenti.”¹⁵

Adócsalásért az felelt, „aki az adókötelezettség [...] megállapítása szempontjából jelentős tény (adatot) a hatóság, [...] valótlanul ad elő vagy elhallgat, és ezzel vagy más megtévesztő magatartással az adóbevételt [...] csökkenti.”¹⁶

2.1.2. A 2004. évi módosítás

A 2004. évi XL. törvény alapján a csempészet tényállása olyan értelmező rendelkezéssel egészült ki, amely szerint a büntető rendelkezések alkalmazásában „vámáru alatt az Európai Közösségek Tanácsának a Közösségi Vámkódex létrehozásáról szóló, 1992. október 12-i 2913/92/EGK rendelete 4. cikk 8. pontja szerinti nem közösségi áruk fogalmát” kell érteni.

¹⁴ 1978. évi Btk. 312. § (1) bek. a) pont.

¹⁵ 1978. évi Btk. 311. § (1) bek.

¹⁶ 1978. évi Btk. 310. § (1) bek.

A módosító törvény indokolása szerint „a Büntető Törvénykönyv (a továbbiakban: Btk.) kerettényállásait kitöltő háttérjogszabályok módosulása esetén, amennyiben az ilyen módosítás a kerettényállásban is szereplő fogalmakat is érinti, azaz azok tartalmát megváltoztatja, helyettük új fogalmakat vezet be, minden esetben indokolt az érintett kerettényállás felülvizsgálata is, és szükség szerinti módosítása.” A jogalkotó azért módosította „a [z 1978. évi] Btk. 312. §-a szerinti csempészet és vámorgazdaság tényállását, és az ehhez kapcsolódó további büntető jogszabályokat [...], mivel az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkra tekintettel a tényállást kitöltő vámjogszabályok lényegesen módosul[t]ak.” Így az Európai Unióhoz történő csatlakozásról szóló nemzetközi szerződést kihirdető törvény hatálybalépésének napján, 2004. május 1-jén hatályba lépett „a közösségi vámjog végrehajtásáról szóló 2003. évi CXXVI. törvény [...], amely a Tanács 2913/92/EGK Rendelet (a továbbiakban: ET Rendelet) végrehajtási jogszabálya. Ezzel egy időben hatályát veszítette” az 1995. évi Vám tv.

A „2004. május 1-jén hatályba lépő ET Rendelet, valamint a [2003. évi Vám. tv.] azonban [az 1978. évi Btk. 312. §-ában és az 1995. évi Vám tv.-ben szereplő] vámáru, illetve [...] vámteher fogalmakat nem alkalmazza, azok helyett új fogalmi rendszer kerül kiépítésre. A vámáru fogalmát felváltja az ET Rendelet 4. Cikkének 8. pontja szerinti »nem közösségi áruk fogalma«, míg a vámteher fogalmát az ET Rendelet 4. Cikké 9. pontja szerinti »vám tartozás«, valamint a [2003. évi Vám. tv.] 1. §-a (3) bekezdésének 12. pontja szerinti »nem közösségi adók és díjak« fogalma fedi le”. A jogalkotó szerint „ezeket a terminológiai változásokat a Btk.-nak is követnie kell, figyelemmel arra, hogy a [z 1978. évi] Btk. 312. §-a szerinti csempészet és vámorgazdaság tényállásának háttérjogszabálya 2004. május 1-jétől az ET Rendelet és a [2003. évi Vám. tv.] lesz. A törvény nem változtat a Btk. 312. §-a (1)-(4) bekezdésének szövegén, hanem egy új (5) bekezdésben megadja a szükséges magyarázatot arra nézve, hogy e tényállás alkalmazása során a jövőben mit kell vámáru, illetve vámteher alatt érteni. Ezzel a rendelkezéssel a törvény biztosítja az ET Rendelet, a [2003. évi Vám. tv.], illetőleg a [z 1978. évi] Btk. 312. §-ának teljes összhangját.”¹⁷

Az értelmező rendelkezések azonban csak 2004. május 19. napján léptek hatályba. Erre figyelemmel volt egy olyan rövid időszak, amikor a korábbi büntetőjogi szabályozás az új igazgatási normákkal találkozott.

2.1.3. A 2007. évi módosítás

A csempészet büntetőjogi szabályozását a 2007. évi XXVII. törvény 29. §-a több vonatkozásban is megváltoztatta, a módosítások 2007. június 1. napjától hatályosak.

A törvényi tényállás „addig ún. alaki (immateriális) bűnselekményt fogalmazott meg, amelynek minősítése a vámellenőrzés alól elvont vámáru értékéhez igazodott. Ezzel szemben a [...] törvényhozó további tényállási elemként eredményt is beépített, s ezáltal a csempészetet materiális bűnselekménnyé alakította át. Megállapítására ettől kezdve csak akkor nyílik lehetőség, ha a vámáru (illetve a [z ekkor] hatályos termi-

¹⁷ A 2004. évi XL. törvény javaslatának 2. §-ához fűzött indokolás.

nológia szerint a nem közösségi áru) elvonása egyúttal a vámbevétel csökkenését is eredményezi.”¹⁸

A tényállás ezzel egyidejűleg kiegészült egy értelmező rendelkezéssel, amely alapján „vámbevétel-csökkenés alatt a vámtartozás, illetve a nem közösségi adók és díjak megfizetésére vonatkozó kötelezettség nem teljesítése miatt bekövetkezett bevételki- esést” kell érteni.¹⁹ A szaktörvény szerint pedig a „nem közösségi adók és díjak” fo- galmába beletartozik „valamennyi, a vámigazgatási eljárás során megállapított olyan fizetési kötelezettség, amelynek kiszabását és beszedését külön jogszabályok [az akkor hatályos szabályozás szerint] a Vám- és Pénzügyőrség hatáskörébe utalják, így különö- sen a jövedéki adó, az általános forgalmi adó, a regisztrációs adó, a környezetvédelmi termékdíj.”²⁰

A módosítást követően az azonos vámbevétel-csökkenést okozó csempészet, illetve az ennek megfelelő jövedéki adóbevétel csökkenést okozó jövedékkel visszaélés bün- tetési tétele megegyezik.

A 2007. évi XXVII. törvény módosította az 1979. évi Btké.-t, aminek következtében megemelkedett a csempészet és a jövedékkel visszaélés bűncselekményének értékha- tára.²¹

2.2. A tényállások viszonya

2.2.1. A csempészet és az adócsalás

Már a 2/2002. BJE indokolása utalt (*obiter dictum*) arra, hogy „a csempész [...] az áru becsempészésekor egységesen – esetleg adókat is tartalmazó – »vámterhet« nem fizet, ezért a csempész cselekménye nem minősül a csempészet mellett egyúttal adócsalás- nak is, azt a vámteher egységes jellege, az egységes eljárás kizárja, az alaki halmazat tehát csak látszólagos”.²² Ennek alapja a vámjogról, a vámeljárásról, valamint a vám- igazgatásról szóló 1995. évi C. törvény 1. §-ának 21. pontja volt, amelynek értelmében vámteher alatt a vámon kívül a termékimportot terhelő általános forgalmi adót, a fo- gyasztási adót és a jövedéki adót, továbbá a különböző díjakat és egyéb jogszabályon alapuló kötelező befizetéseket is érteni kell, ha azokat a vámigazgatási eljárás során kell kivetni. A halmazat az 1978. évi Btk. 2004. évi,²³ illetve 2007. évi²⁴ módosításait követően is látszólagos maradt.

¹⁸ Legf. Bír. Bfv.II.27/2009. – EH 2009. 2035.

¹⁹ 1978. évi Btk. 312. § (6) bek. b) pont.

²⁰ 2003. évi CXXVI. törvény 1. § (3) bekezdés 12. pont.

²¹ 2007. évi XXVII. törvény 34–35. §.

²² Legf. Bír. Bfv.III.48/2006.

²³ Vö. 2.1.2. cím.

²⁴ Vö. 2.1.3. cím.

2.2.2. A csempészet és a jövedékkel visszaélés az elkövetéskor hatályos törvény alapján

Az ESET 3–4 ügyekben a bírósági határozatok abból indultak ki, hogy az elkövetéskor hatályos törvény szerint a csempészet a jövedékkel visszaélés tényállásához képest speciális, így a két bűncselekmény látszólagos halmazatban áll, amelyet az előbbi bűncselekmény javára kell feloldani.²⁵

Amint azt Schultheisz máig hatóan megfogalmazza a speciális tényállás „ismérvekben mindig gazdagabb, de ebből kifolyólag ugyanakkor szűkebb térfogatú”, mint a generális tényállás.²⁶ A specialitás ezen hagyományos elfogadott fogalmával viszont az idézett bírósági döntésekben foglalt értelmezés nincs összhangban, amint azt a Legfelsőbb Bíróság ESET 3 ügyben hozott határozata kapcsán a recens jogirodalomban már jelezték.²⁷

Specialitásról ugyanis csak akkor lehetne szó, ha minden olyan cselekmény, amely az egyik tényállás szerint minősül ezzel egyidejűleg a másik tényállást is megvalósítaná. Ezzel szemben a csempészet olyan dologra is elkövethető volt, amelyek nem jövedéki termékek, így nem lehetett a jövedékkel visszaélés elkövetési tárgya. A jövedékkel visszaélés pedig olyan módon is megvalósítható volt, hogy jövedéki terméket Magyarországon állítanak elő (pl. adóraktáron kívül).

A két tényállás viszonya tehát valójában két olyan halmazzal szemléltethető, amelyeknek van metszete (jövedéki termék becsempészése), de olyan része is, amely a másikkal nem esik egybe (jövedéki termék Magyarországon adóraktáron kívül történő előállítása, illetve nem jövedéki termék becsempészése).

Ambrus feltehetően erre és az ehhez hasonló esetekre javasolja a specialitás fogalmának tágabb értelmezését: Eszerint ilyenkor „a speciális tényállás azonban annak ellenére, hogy többnyire a generális diszpozíció legtöbb elemét tartalmazza, s még ezen felül más speciális ismérveket is magában foglal, teljes egészében mégsem fedi (avagy csak bizonyos konkrét életbeli szituációkban fedi) a generális tényállást”.²⁸

A specialitás ilyen értelmezését azonban részemről nem tartom szerencsésnek, az ugyanis nem a törvényi tényállások, hanem legfeljebb a tényállási elemek közötti viszonyon alapul. A specialitás ilyen tágabb fogalma viszont éppen ezért – a hagyományos értelmezéssel szemben – nem is feltétlenül indokolja a halmazat látszólagosságát. A tényállások egymással átfedésben lévő elemei ugyanis nemcsak látszólagos, hanem a valóságos halmazatot is éppúgy jellemezhetik. A specialitás ilyen tágabb fogalma ráadásul lényegében a tényállások közötti *in concreto* összefüggésnek tulajdonít a halma-

²⁵ Szegedi Ítéletábra Bf.II.8/2009/9., Legf. Bír. Bhar.I.390/2009. – BH 2010. 236. = EH 2010. 2119.

²⁶ SCHULTHEISZ Emil: *A látszólagos halmazat*. Szeged, SZTE, 1956. 4.

²⁷ AMBRUS István: *Egység és halmazat. Régi dogmatikai kérdés új megközelítésben*. Szeged, SZTE, 2014. 243.

²⁸ AMBRUS (2014) i. m. 244.

zatot kizáró jelentőséget, amit viszont a látszólagos alaki halmazat másik esetkörének – nevezetesen konzumpció – megállapításához nem elegendő (Ambrus szerint sem²⁹).

A specialitás tagadása esetén is képviselhető olyan álláspont, hogy a csempészet és a jövedékkel visszaélés halmazata más körülményre figyelemmel volt látszólagos. Ezen belül két lehetőség különböztethető meg: a) a csempészet előtérbe lép a jövedékkel visszaéléshez képest, illetve éppen ellenkezőleg b) a látszólagos halmazatot a jövedékkel visszaélés javára indokolt feloldani.

A látszólagos halmazatban előtérbe lépő bűncselekmény kiválasztásakor a következő körülményeket kell mérlegelni:

- a jövedéki adóbevétel csökkenés veszélyeztetését a csempészet tényállása is értékeli, míg a jövedékkel visszaélés nem értékelte a vámteher (esetleges) egyéb elemeinek sérelmét.
- a csempészet veszélyeztető, míg a jövedékkel visszaélés sértő bűncselekményként volt meghatározva.

	elkövetési tárgy	elkövetési magatartás	eredmény
<i>csempészet</i>	vámáru (nem közösségi áru)	vámellenőrzés alól elvon valótlan nyilatkozatot tesz	
jövedékkel visszaélés	jövedéki termék	engedély nélkül jövedéki terméket előállít, megszerez stb.	jövedéki adóbevétel csökkenés előidézése

Erre figyelemmel részemről egy olyan – más gazdasági bűncselekmények esetén is alkalmazott³⁰ – megoldást részesíték előnyben, amely szerint a több jogi tárgyat veszélyeztető bűncselekményt (csempészet) kell megállapítani, ameddig annak büntetési tétele azonos vagy magasabb a másíknál. Ezzel szemben a sértő bűncselekményt (jövedékkel visszaélés) kell megállapítani, ha annak büntetési tétele magasabb. Utóbbi esetben a vámteher (esetleges) egyéb elemeinek sérelme súlyosító körülményt képez.

Erre figyelemmel az ESET 3–4 ügyekben álláspontom szerint az elkövetéskor hatályos törvény alapján látszólagos halmazatban a jövedékkel visszaélésnek kellett volna előtérbe lépnie.

2.2.3. A csempészet és a jövedékkel visszaélés 2007. június 1. napját követően

A 2007. június 1. napját követően már mindkét tényállás materiális bűncselekményt határoz meg.³¹

²⁹ AMBRUS (2014) i. m. 246.

³⁰ Ld. erre TÓTH Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. Budapest, KJK-KERSZÖV, 2002. 83–84.; illetve MOLNÁR Gábor: *Gazdasági bűncselekmények*. Budapest, HVG-Orac, 2009. 18–19.

³¹ Vö. 2.1.3. cím.

	elkövetési tárgy	elkövetési magatartás	eredmény
<i>csempészet</i>	nem közösségi áru	vámellenőrzés alól elvon valótlan nyilatkozatot tesz	vámbevétel [ennek részeként jövedéki adóbevétel] csökkenés
<i>jövedékkel visszaélés</i>	jövedéki termék	engedély nélkül jövedéki terméket megszerez	jövedéki adóbevétel csökkenés

Erre figyelemmel a két bűncselekmény látszólagos halmazát a csempészet javára kell feloldani. Annak eredménye ugyanis tágabb, mint a jövedékkel visszaélésé. A jogalkotó ugyanis a jövedéki bevételek sérelmét (ha az az elkövetési tárgyra tekintettel felmerül) értékelte a tényállás büntetési tételei között, hiszen azt közvetetten – a keretkitöltő norma segítségével – a tényállás elemévé tette. Az ezen egységes eredményhez vezető különböző elkövetési magatartások pedig nem vezethetnek halmazat megállapításához pusztán azon merőben formális körülményre tekintettel, mert eltérő tényállások keretei között fogalmazták meg őket. Ha ugyanis ezek az elkövetési magatartások azonos bűncselekményi tényállás kereteibe illeszkednének,³² senkiben nem merülne fel komolyan halmazat megállapítása.

3. Az időbeli hatály a büntetőjogi norma változása esetén

Az 1978. évi büntető kódex szerint „a bűncselekményt az elkövetése idején hatályban levő törvény szerint kell elbírálni. Ha a cselekmény elbírálásakor hatályban levő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálandó el, akkor az új törvényt kell alkalmazni; egyébként az új büntető törvénynek nincs visszaható ereje.”³³

3.1. A kedvezőbb büntető törvény visszaható hatályának elvi kérdései

A következőkben a tanulmány tárgyát képező problematika helyes megítéléséhez azon előkérdéseket igyekszem tisztázni, amelyek az időbeli hatályra vonatkozó szabályozás kapcsán a büntetőjogi norma változása esetén jelentkeznek.

3.1.1. A két fordulat viszonya

A 1978. évi Btk. az elbíráláskori büntetőtörvény visszaható hatályának feltételeit két fordulatban szabályozta, az első szerint a cselekmény „már nem bűncselekmény”, a másik szerint „enyhébben bírálandó el”. A két fordulat jogpolitikai célja azonos volt, mindkettő az elbíráláskor hatályos az elkövetőre kedvezőbb szabályozást kívánta érvényre juttatni. A két fordulat közötti logikai kapcsolat viszont szigorú vizsgálati sor-

³² Ilyen szabályozás későbbiekben hatályba is lépett vö. . cím.

³³ 1978. évi Btk. 2. §.

rendet is maga után von. Így elsőként az vizsgálendő, hogy a cselekmény bűncselekmény-e. Ha igen, akkor ezt követően azt kell vizsgálni, hogy a cselekmény enyhébben bírálható-e el. Ha viszont a cselekmény nem bűncselekmény, akkor (legalábbis ennek vonatkozásában) az enyhébb elbírálás kérdése nyilvánvalóan fel sem merülhet.

3.1.2. A törvények összevetése

Az 1978. évi Btk. 2. § mindkét fordulatának alkalmazásánál az elkövetéskor és elbíráláskor hatályos törvényt a maga egészében kellett összevetni. Ezt erősítette meg a bírói gyakorlat is, amely szerint mivel „a Btk. Különös Részben erre meghatározott büntetési tételek lényegében azonosak, ezért [...] az elkövetéskor, illetőleg az elbíráláskor hatályos két törvény Általános Részének az egybevetésével lehet eldönteni, hogy kedvezőbb-e az elbíráláskor hatályos törvény a terheltre”.³⁴ Ebből viszont – többről a kevesebbre következtetve (*argumentum a maiore ad minus*) – az is levezethető, hogy a különös részi rendelkezések közül sem elég az összevetést egyes törvényi tényállásokra korlátozni.

3.1.3. Az átkeresztelés és az időbeli hatály

Egy a jogirodalomban feldolgozott büntető ügyben a vádlottak cselekménye annak elkövetésekor a tiltott értékpapír kereskedelem tényállását valószínűsítette meg. Ennek alapján két évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő, aki a tudomására jutott adatok jogosulatlan felhasználásával értékpapír adásvételi vagy csereszerződést kötött.³⁵ Ezt a rendelkezést az elbírálás idejére hatályon kívül helyezték,³⁶ de ezzel egyidejűleg beiktatták a bennfentes értékpapír-kereskedelem tényállását,³⁷ amely a bennfentes információ felhasználásával való ügyletkötést pönalizálta három évig terjedő szabadságvesztéssel. Mivel a két tényállás hatóköre abban az ügyben átfedésben volt, így a másodfokon érvényesülő (érdemben) helyes jogértelmezés szerint a jogszabályváltozás nem vezetett felmentéshez, hanem a cselekmény megítélésére az elkövetéskor hatályos enyhébb törvény volt irányadó.³⁸

Ehhez hasonló történt a jogosulatlan biztosítási tevékenység kapcsán,³⁹ amelynek a két évig terjedő szabadságvesztéssel (közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel) büntetendő tényállását a 2005. évi XCI. törvény 29. § (2) bekezdés a) pontja hatályon kívül helyezte.⁴⁰ A büntetőjogi védelem azonban nem szűnt meg, mivel a korábbi tényállásnak megfelelő cselekmények jogosulatlan pénzügyi tevékenységnek minősültek,

³⁴ Legf. Bír. Bfv.III.1699/1994. – BH 1996. 403.

³⁵ 1978. évi Btk. 300/A. § Hatályos 1990. március 1. napjától 1994. április 30. napjáig.

³⁶ 1994. évi IX. törvény 39. §.

³⁷ 1978. évi Btk. 299/A. §. Hatályos 1994. május 1. napjától.

³⁸ Föv. Bír. 26.Bf.8100/1994. Idézi és ismerteti TÓTH (1996) i. m. 19., 24. l.j., illetve 20.

³⁹ 1978. évi Btk. 298/E. §. A bűncselekményt tartalmazó rendelkezés számozása 298/F-re módosult az 1997. évi LXXIII. törvény 41. §-a következtében. Hatályos 1996. augusztus 15. napjától.

⁴⁰ Hatályon kívül 2005. szeptember 1. napjától.

amelynek büntetési tétele három évig terjedő szabadságvesztés volt.⁴¹ A 2005. augusztus 31. napját megelőzően elkövetett cselekmények megítélésére pedig itt is az elkövetéskor hatályos (enyhébb) törvény volt az irányadó.

A büntetési tétel a tényállás átkeresztelésével egyidejű változásának mindkét iránya megjelent a jogosulatlan pénzügyi tevékenység tényállása kapcsán. Ennek eredetileg hatályos szabályozása a pénzügyi tevékenység törvényben előírt engedély vagy bejelentés nélkül való végzését rendelte büntetni, büntetési tétele pedig két évig terjedő szabadságvesztés volt.⁴² A bűncselekmény elnevezése és tényállása azonban a későbbiekben módosult, a jogosulatlan pénzügyi szolgáltatási tevékenység elkövetési magatartása pénzügyi szolgáltatási, illetve kiegészítő pénzügyi szolgáltatási tevékenység volt, míg a büntetési tétele egytől öt évig terjedő szabadságvesztésre emelkedett.⁴³ Ezt követően a tényállást és annak elnevezését a 2005. évi XCI. törvény 15. §-a változtatta meg, amelynek következtében az új (jogosulatlan pénzügyi tevékenység elnevezésű) tényállás magában foglalta a jogosulatlan pénzügyi szolgáltatási (kiegészítő pénzügyi szolgáltatási) tevékenységet is, büntetési tétele viszont a korábbinál enyhébb, de az eredetinél súlyosabb (három évig terjedő szabadságvesztés) volt.⁴⁴

Átkeresztelés esetén tehát a régi tényállás hatályon kívül helyezésével egyidejűleg annak helyébe egy másik elnevezésű tényállás lép, amelynek számozása, törvény rendszerében való áthelyezése, illetve tartalma is eltérhet elődjétől.

Ha az átkereszteléssel egyidejűleg a tényállás hatóköre nem változik meg (illetve a büntetendőség legalább az elbírálás tárgyát képező cselekmény tekintetében fennmarad), akkor az 1978. évi Btk. 2. § második mondat I. fordulata nem alkalmazható. E rendelkezés alkalmazásában ugyanis egy cselekmény attól még lehet bűncselekmény, hogy azt az új szabályozás szerint más (elnevezésű, számozású vagy akár tartalmú) tényállás keretei között kell elbírálni. Ha pedig a büntető törvény megváltozása az eltérő minősülés mellett a büntetési tétel megemelkedésével, illetve csökkenésével is együtt jár, akkor az 1978. évi Btk. 2. § második mondat II. fordulatára figyelemmel a két törvény között az enyhébbet kell alkalmazni.

Amennyiben az átkeresztelés a tényállás hatókörének olyan megváltozásával járt, amire figyelemmel az elbírálás tárgyát képező cselekmény nem volt büntetendő, akkor az 1978. évi Btk. 2. § második mondat I. fordulata alkalmazásával felmentő ítéletet kellett hozni. Ebben az esetben ugyanis a büntető törvény módosítása a cselekmény bűncselekményi minőségét (így az elkövető eljárásjogi bűnösségét) is érintette. Ilyen esetekben az 1978. évi Btk. 2. § második mondat II. fordulatát értelemszerűen nem kellett alkalmazni.

⁴¹ 1978. évi Btk. 298/D. §. Hatályos 2005. szeptember 1. napjától.

⁴² Hatályos 1994. január 12. napjától.

⁴³ Hatályos 1997. szeptember 15. napjától.

⁴⁴ 1978. évi Btk. 298/D. §. Hatályos 2005. szeptember 1. napjától.

3.1.4. Az időbeli hatály és a jogi tárgy

A cselekmény az elbíráláskor hatályos törvény alapján akkor is bűncselekményt képez, ha az elkövetéskor és elbíráláskor hatályos törvényi tényállásoknak a jogi tárgya eltér egymástól.⁴⁵ Ebben a körben gyakori az olyan szituáció, hogy az elkövetéskor és elbíráláskor hatályos tényállások a jogalkotó által lényegesnek (a különös rész rendszerében való elhelyezést megalapozónak tekintetett) jogi tárgyuk szerint térnek el. Ilyen esetekben a módosítás általában a tényállás elnevezésének vagy rendszerbeli helyének megváltoztatását is jelenti.

Erre példa, amikor az ún. adminisztratív csődbüntett⁴⁶ 2007. június 1. napjával „átkerült” a számvitel rendjének megsértése tényállásába.⁴⁷ Az indokolás szerint „a csődbüntett egyes fordulatai a hitelezők kielégítésére szolgáló vagyon védelmén keresztül biztosítják a hitelezők érdekeit. Az [...] ún. adminisztratív csődbüntett] csupán közvetett módon biztosítja a hitelezők vagyoni igényeinek a kielégítéséhez fűződő érdeket. Közvetlenül a hitelezői igények védelmére rendelt felszámolási eljárás szabályainak a büntetőjogi eszközökkel történő érvényesítésére szolgál, ezért nem illeszkedik szervesen e tényállás rendszerébe.” Az ún. adminisztratív csődbüntett „[...] összefoglalja mindazokat a magatartásokat, amelyek a különböző pénzügyi jogi tárgyú törvényekben szabályozott számviteli jellegű kötelezettségek megszegését büntetni rendelik, ezért elhelyezése a számvitel rendjének megsértése tényállásának keretében, annak önálló alakzataként indokolt.” Ebben az esetben a 2007. május 31. napjáig elkövetett cselekmények esetén az 1978. évi Btk. 2. § második mondat II. fordulatára alapján az új enyhébb szabályozás volt alkalmazandó, mivel az új tényállás az addigi három évi terjedő helyett két évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő.

3.1.5. Az időbeli hatály és anyagi halmazat

A Legfelsőbb Bíróság szerint az 1978. évi Btk. 2. §-ának alkalmazásában az „időbeli hatály érvényesülését – akár egy, akár több (egymással halmazatban álló) cselekményről van szó – bűncselekményként kell vizsgálni”.⁴⁸ Az elemzés szempontjából elsőként a több cselekményen alapuló anyagi halmazattal foglalkozunk.

A Legfelsőbb Bíróság szerint az 1978. évi „Btk. 2. §-a szerinti időbeli hatály érvényesülése” körében „elsőként azt [kell vizsgálni], hogy az új törvény értelmében is bűncselekmény-e a vád tárgyává tett cselekmény. Amennyiben már nem, a Btk. 2. §-a második mondatának első fordulatából kitűnően az új törvény alkalmazása kötelező”. Ebben az „esetben e cselekmény miatt a büntetőeljárás [...] nem folytatható, azt meg kell szüntetni, vagy a terheltet az ellene emelt vád alól fel kell menteni. Ezért ilyenkor

⁴⁵ TÓTH (1996) i. m. 9.

⁴⁶ 1978. évi Btk. 290. § (5) bek. Hatályos 2007. május 31. napjáig.

⁴⁷ 1978. évi Btk. 289. § (3) bek. Hatályos 2007. június 1. napjától.

⁴⁸ Legf. Bír. Bfv.II.3367/1993. sz. – BH 1995. 72. = BH 1995. 380.

fel sem merülhet annak a mérlegelése, hogy az elbírálás szempontjából melyik törvény az enyhébb”.⁴⁹

Ha viszont „az elkövetéskor fennálló büntetőjogi felelősség az új törvény szerint sem szűnt meg”, akkor „a régi és az ezt követően fennmaradó cselekmények vonatkozásában – a régi és az új jogszabály szerinti rendelkezések kombinatív alkalmazása mellőzésével – vizsgálandó, hogy az elkövető számára melyik törvényi rendelkezés biztosít kedvezőbb elbírálási lehetőséget”.⁵⁰

Így tehát amennyiben „valamelyik [...] cselekmény már nem bűncselekmény, e vonatkozásban az új törvényt kell alkalmazni még akkor is, ha a többi cselekményt a bíróság [...] a régi törvény szerint bírálja el. Ilyenkor ugyanis a vádlott részleges felmentésével a halmazati büntetés lehetősége elesik, és nincs akadálya annak, hogy a bíróság a többi cselekményt egyetlen – a konkrét esetben az elkövetéskor hatályos – törvény alapján bírálja el”.⁵¹ Ilyen esetekben tehát kivételesen két törvény kombinatív alkalmazására is sor kerülhet, az egyik törvény a terhelt eljárásjogi bűnösségének megállapítását, a másik pedig annak felmentését alapozza meg.

3.1.6. Az időbeli hatály és alaki halmazat

Az előző címben idézett határozatában a Legfelsőbb Bíróság anyagi halmazatban álló bűncselekmények elbírálását végezte el. A testület azonban kifejezetten olyan megfogalmazást használt, amely a határozatban szereplő jogtétel alkalmazását az alaki halmazat esetére is kiterjesztette. Erre utal azon megállapítás, hogy „akár egy, akár több (másmal halmazatban álló) cselekményről van szó”.⁵²

Ezen megállapítás azonban nemcsak nem volt szükséges az anyagi halmazatban álló bűncselekmények miatt indult büntető ügy eldöntéséhez, hanem önmagában is vitatható volt. Alaki halmazat esetén ugyanis fogalmilag nem állhat fenn annak lehetősége, hogy a cselekmény az egyik törvényi tényállás változása következtében⁵³ nem minősül bűncselekménynek. Így a Legfelsőbb Bíróság az 1978. évi Btk. második mondatának I. fordulatát *obiter dictum* olyan esetre rendelte alkalmazni, amelyre az nem terjedt ki. Alaki halmazat esetén csak azt lehet megvizsgálni, hogy az adott cselekmény tekintetében az egyik törvényi tényállás változása következtében melyik törvény alkalmazása kedvezőbb az elkövetőre. Ennek eljárásjogi magyarázata az, hogy az alaki halmazat nem a bűnösség, hanem a minősítés fogalmi körébe vonható jelenség.⁵⁴

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Kecskeméti Törvényszék I.Bf.446/2011/12.

⁵² Legf. Bír. Bfv.II.3367/1993. sz. – BH 1995. 72. = BH 1995. 380. A későbbi fejleményekre lásd . cím.

⁵³ Az lehetséges, hogy mindkettő cselekmény bűncselekményi minősége megszűnik az elbírálás idejére. Ld. erre az ESET 5. ügyet a tanulmány 1.5. címében, illetve elemzésére . címet.

⁵⁴ Így „miután az alaki halmazatban álló bűncselekmények esetén egyetlen cselekmény valósít meg több bűncselekményt, azokat – feltéve, hogy azok miatt vádat emeltek – szükségszerűen egy eljárásban lehet és kell elbírálni, következésképpen a bűnhalmazat megállapításával vagy mellőzésével a bűnösség köre nem változik” [6/2009. BJE, Indokolás III.3.b) pont].

3.1.7. Az időbeli hatály és látszólagos alaki halmazat

Az előző címben kifejtettekből következően az 1978. évi Btk. második mondat I. fordulata látszólagos alaki halmazat esetén sem alkalmazható, hiszen ilyenkor sem állhat fenn olyan lehetőség, hogy egy cselekmény az egyik törvényi tényállás változása következtében ne minősüljön bűncselekménynek. Természetesen látszólagos alaki halmazat esetén is meg kell vizsgálni, hogy a fennmaradó bűncselekmény tekintetében melyik törvény alkalmazása kedvezőbb az elkövetőre.

A látszólagos halmazat és az időbeli hatály kérdéseit elemezve egyik ügyben a megyei bíróság megállapította, hogy „kétségtelen, hogy a büntető törvénykönyv egyes rendelkezéseit módosító 1996. évi LII. törvény 38. §-a 1996. augusztus 15. napjától kezdődően hatályon kívül helyezte a Btk.-nak a jövedékkel visszaélést bűncselekménynek minősítő 311. §-át. Önmagában ez a hatályon kívül helyezés azonban nem vezet automatikusan felmentésre azokban az esetekben, amikor ilyen bűncselekmény elkövetése miatt került sor a vádlott elítélésére. Vizsgálni kell minden esetben, hogy a vádlott cselekménye nem alkalmas-e más bűncselekményi tényállás megállapítására, illetve figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a jövedékkel visszaélés cselekményénél is lényegében adóelvonásra került sor. Ilyen összefüggésben a jövedékkel visszaélés törvényi tényállása a [z1978. évi] Btk. 310. §-ában meghatározott adócsalás bűncselekményéhez képest speciális tényállás volt. Figyelemmel e törvényhely hatályon kívül helyezésére, a bíróságnak vizsgálni kell, hogy a vádlott cselekménye alkalmas-e a [z1978. évi] Btk. 310. §-ában meghatározott adócsalás vagy esetleg más bűncselekmény megállapítására.” Márpedig „figyelemmel arra, hogy e tevékenység teljes mértékben illegális volt: a III. r. vádlott értékesítette a jövedék tárgyát képező gázolajat anélkül, hogy általános forgalmi adót és fogyasztási adót fizetett volna, adóalanyként azt be sem jelentette, így a magatartásával a [z 1978. évi] Btk. 310. §-ának (1) bekezdésében meghatározott adócsalás vétségét valósította meg, amelynek során a veszélyeztetett adó összege 207 725 forint volt.”⁵⁵

Az időbeli hatályról szóló szabályozás alkalmazásánál látszólagos alaki halmazat elbírálása esetén követendő megoldást egyébként jól szemlélteti az újszülött megölése elnevezésű privilegizált esettel kapcsolatos jogszabályváltozások bemutatása is. Az 1978. évi Btk.-ba az 1998. évi LXXXVII. törvény 40. §-a iktatta be az emberölés privilegizált eseteként az újszülött megölésének tényállását 1999. március 1. napjával. Eszerint két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő, „az a nő, aki szülőte gyermekét a szülés alatt, vagy megszületett gyermekét közvetlenül a szülés után megöli büntetendő”. Az 1999. március 1. napja előtt elkövetett cselekményeket is ezen az emberölés alapeseténél enyhébb rendelkezés alapján kellett elbírálni.⁵⁶ A privilegizált eseti tényállást azonban hatályon kívül helyezte a 2003. évi II. törvény 88. § (1) bekezdés e) pontja 2003. március 1. napjától. Ezt követően az újszülött megölése tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett emberölésnek

⁵⁵ Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 2.Bf.573/1996. sz. – BH 1997.9.431.

⁵⁶ Vö. Legf. Bír. Bf.I.1300/1998. sz. – BH 1999. 433.

minősült, mivel ezt a minősítő körülményt a jogalkotó nem helyezte hatályon kívül.⁵⁷ Ezen szabályozást azonban csak a 2003. március 1. napján vagy azt követően megvalósított emberölések esetén lehetett alkalmazni, hiszen szigorúbb volt az ezt megelőzően bármikor hatályos rendelkezéseknél.

3.1.8. Az időbeli hatály és látszólagos anyagi halmazat

Látszólagos anyagi halmazat megítélésére az időbeli hatályra vonatkozó szabályozás alkalmazása körében a valóságos anyagi halmazatra irányadó tételek⁵⁸ megfelelő alkalmazása indokolt. Látszólagos anyagi halmazat esetén ugyanis elképzelhető olyan esetvariáció, amikor az egyik cselekmény az elbíráláskori törvény szerint nem bűncselekmény. Ilyenkor ezen cselekmény miatt az elbíráláskori törvény alkalmazásával felmentő ítéletet kell hozni, míg a másik cselekményt azon törvény szerint kell elbírálni, amely ennek enyhébb megítélését biztosítja. Ezen utóbbi kérdést elsősorban az elbírálás idején még létező bűncselekmény büntetési tétele alapján kell eldönteni. Ha pedig ez változatlan, akkor arra is figyelemmel kell lenni, hogy a látszólagos anyagi halmazat az elkövetéskor hatályos törvény alapján súlyosító körülményt képez-e.⁵⁹

3.2. Időbeli hatály a csempészet és jövedékkel visszaélés tényállásának változása esetén

A következőkben a bíróságok az ESET 3-4 ügyben alkalmazott érvelését elsőként attól függetlenül elemzem, hogy abban keretkitöltő norma változása szerepet játszana. A következőkben tehát olyan leegyszerűsített hipotetikus esetvariációkat vizsgállok, amelyek azt feltételezik, hogy az elbírálás idejére a csempészet és jövedékkel visszaélés büntető tényállása változott.

Tételezzük tehát fel, hogy a halmazati kérdésben a Legfelsőbb Bíróság álláspontja helyes (azaz az elkövetéskor hatályos törvény alkalmazásakor a csempészet lép előtérbe), de annak tényállását az elbírálás idejére egy új büntetőtörvény hatályon kívül helyezi (ESETVARIÁCIÓ 3a–4a).⁶⁰

3.2.1. Az 1978. évi Btk. 2. § alkalmazása

A bíróságoknak az ESETVARIÁCIÓ 3a-4a ügyekben elsőként az 1978. évi Btk. 2. § második mondat I. fordulata alapján azt kellett volna vizsgálnia, hogy a cselekmény az új büntető törvény alapján bűncselekmény-e vagy sem. Ha ezt tették volna, akkor ebben a vonatkozásban azt kellett volna megállapítaniuk, hogy a cselekmény az új büntető törvény szerint bűncselekmény, mégpedig jövedékkel visszaélés. A cselekmény

⁵⁷ Vö. 1978. évi Btk. 166. § (2) bek. i) pont. A kérdésre lásd PAPP László: Privilegizált esetből minősített eset; avagy hogyan lett »gyilkos« az anyából? *Magyar Jog*, 2003/6. 355–356.

⁵⁸ Vö. 3.1.5. cím.

⁵⁹ A büntetés kiszabási körülmények időbeli hatályra való kihatása egyébként vitatott. Vö. pl. TóTH (1996) i. m. 17., 22. lj.

⁶⁰ A későbbiekben ehhez hasonló változás be is következett vö. . cím.

ugyanis az elbíráláskor hatályos új büntető törvény szerint attól még bűncselekményt képez, ha már nem minősül csempészetnek.

Ezt követően a bíróságnak az 1978. évi Btk. 2. § második mondat II. fordulatának alkalmazásával azt kellett volna vizsgálnia, hogy a cselekmény az elbíráláskor hatályban levő új büntető törvény szerint enyhébben bírálandó-e el vagy sem. Ennek során pedig arra a következtetésre kellett volna jutnia, hogy a cselekmény nem enyhébben (hanem súlyosabban) bírálandó el. Az elkövetéskor hatályos büntető törvény alapján ugyanis az ESET 3 ügyben a cselekmény öt, míg az elbíráláskor hatályos szerint két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Ekkor viszont a bíróságnak – mivel az 1978. évi Btk. 2. § második mondat egyik fordulata sem alkalmazható – az időbeli hatály főszabálya alapján az elkövetéskor hatályos törvényt kellett volna alkalmaznia, annak alapján pedig csempészet miatt kellett volna megállapítania a terhelt felelősségét.

Erre figyelemmel viszont szerintem az ESET 3 ügyben is az elsőfokú bíróság részletesen és meggyőzően indokolt ítélete volt a helyes, hiába tartotta azt a Szegedi Ítéltábla kifejezetten tévesnek.

3.2.2. Törvények és nem törvényi tényállások összevetése

A Szegedi Ítéltábla az egyes törvényeket nem a maguk egészében vetette össze, hanem csak az egyes bűncselekményi tényállásokra vetítve. Így „megállapította az ítéltábla, hogy a magyar zárjegy és adójegy nélküli jövedéki termékeknek az országba való behozatalával a vádlottak cselekménye a jövedékkal visszaélés bűncselekményének megállapítására alkalmas [...] amely az elkövetés és az elbírálás idején is ugyanúgy volt büntetendő.”⁶¹ A Legfelsőbb Bíróság is ugyanígy járt el, hiszen megállapította, hogy az 1978. évi „Btk. 311. §-a szerinti jövedékkal visszaélés büntette tekintetében az elkövetéskori és a másodfokú elbírálás idején hatályos törvényi rendelkezések azonosak voltak.”⁶²

Az 1978. évi Btk. elkövetéskor és elbíráláskor hatályos rendelkezései azonban nem voltak azonosak, az elsőben ugyanis szerepelt a csempészet az ügy elbírálása tekintetében releváns törvényi tényállása. A felsőbbbíróságok így – amint azt Gellér elemzése kimutatja – valóban úgy tettek, mintha a látszólagos halmazat szabályai nem tartoznának hozzá az elkövetéskori törvényhez.⁶³ Holott az elkövetéskor hatályos törvény szerinti elbírálásnak része a látszólagos alaki halmazat feloldása is, még akkor is, ha nem tételes rendelkezésre, hanem csak joglogikai szabályra vezethető vissza.

A felsőbbbíróságok érvelését az ESET 3–4 ügyekben félrevihette a BH 1995. 72. (380.) számon közzétett döntésben szereplő azon jogtétel is, hogy a Btk. 2. § alkalmazhatóságát „bűncselekményként kell vizsgálni”.⁶⁴ Ez is vezethetett ugyanis arra a szerintem

⁶¹ Vö. 3.1.2. cím.

⁶² Legf. Bír. Bhar.I.390/2009. – BH 2010. 236. – EH 2010. 2119.

⁶³ GELLÉR (2012) i. m. 152.

⁶⁴ Vö. 3.1.7. cím.

hibás megoldásra, hogy a felsőbb bíróságok nem az egyes törvényeket, hanem az egyes bűncselekményi tényállásokat vetették össze.

3.2.3. A látszólagos alaki halmazat

Az 1978. évi Btk. 2. § második mondat I. fordulata az ESET 3a-4a ügyekben egyszerűen nem lett volna alkalmazható, mivel a tényállások (látszólagos) alaki halmazatban álltak egymással.⁶⁵

A Szegedi Ítéltábla és a Legfelsőbb Bíróság hivatkozott a BH 1997. 431. számú eseti döntésre is, amely az 1978. évi. Btk. rendelkezéseit (szerintem is helyesen) alkalmazta látszólagos alaki halmazat (azon belül is az abban az ügyben fennálló specialitás) esetén.⁶⁶

A BH 1997. 431. számon közzétett döntés alapjául szolgáló ügyben azonban a két bűncselekmény büntetési tétele az elkövetéskor és az elbíráláskor azonos volt. A cselekményt a vádlott 1995. május 21-én követte el, az 1996. augusztus 14. napjáig hatályos szabályozása szerint a jövedékkel visszaélés vétsége ugyanis azonos büntetési tételű tényállás volt, mint az adócsalás vétsége, hiszen büntetési tételük egy évig terjedő szabadságvesztés, közérdekű munka vagy pénzbüntetés volt.⁶⁷ Erre figyelemmel a speciális tényállás hatályon kívül helyezése nem vetette fel a Btk. 2. § második mondat II. fordulatainak alkalmazását, azaz az enyhébb vagy súlyosabb büntetőtörvény alkalmazása fel sem merülhetett.

Az előzőben kifejtett jogtétel (a speciális rendelkezés hatályon kívül helyezése esetén az általános hatókörű törvényi tényállás szerinti kell minősíteni) viszont nem alkalmazható az ESET 3a-4a ügyekben, ahol a bíróság szerint speciális tényállás büntetési tétele az elkövetéskor hatályos törvény szerint alacsonyabb volt, mint az általánosé.⁶⁸

3.2.4. Az elbíráláskori törvény szerinti azonos minősülés?

A Szegedi Ítéltábla szerint „csak olyan cselekmények elkövetése miatt mondható ki az elkövető büntetőjogi felelőssége, amely cselekmények annak elkövetésekor, illetve az elbírálásakor hatályos rendelkezések alapján is bűncselekmények.”⁶⁹ Márpedig „a Btk. 2. §-ában [...] egyértelműen megfogalmazott – vitát nem tűrően alkalmazandó – jogelv[...], miszerint ha egy cselekmény az elbíráláskor már nem bűncselekmény, akkor annak megállapíthatósága kizárt.”⁷⁰ Ez a tétel valóban igaz, azonban a cselekmény az elbíráláskor hatályos törvény szerint az ESET 3a-4a ügyekben is bűncselekmény volt (legfeljebb nem csempészet, hanem jövedékkel visszaélés).

⁶⁵ Vö. 3.1.7. cím.

⁶⁶ Vö. 3.1.7. cím.

⁶⁷ 1978. évi Btk. 310. § (1), illetve 311. § (1) bek.

⁶⁸ Hasonló esetvariációt láthattunk az emberölés vonatkozásában is vö. 3.1.7. cím.

⁶⁹ Szegedi Ítéltábla Bf.II.8/2009/9.

⁷⁰ Szegedi Ítéltábla Bf.223/2008/19.

A Szegedi Ítéltábla ESET 4 ügyben azt is megállapította, hogy „egy cselekményt csakis akkor lehet valamilyen bűncselekménynek minősíteni, ha az a cselekmény ki-meríti az adott bűncselekmény törvényi tényállási elemeit az elkövetéskor és az elbí-ráláskor is.⁷¹ Az viszont, hogy csak olyan bűncselekmény miatt lehet bűnösséget meg-állapítani, amilyen elnevezésű tényállás az elbíráláskor is létezik, az 1978. évi Btk. 2. §-ából nem következett (de a kódex egyetlen más rendelkezéséből sem). A két törvény szerinti azonos minősítés tehát nem követelmény, amint azt éppen az átkeresztelés kap-csán Tóth Mihály már korábban kimutatta.⁷²

Így tehát a felsőbbíróságoknak az ESET 3a–4a ügyekben azzal együtt is az elkö-vetéskor hatályos törvény alapján kellett volna a cselekményt minősítenie, hogy az elbírá-láskori törvényben azonos elnevezésű tényállás (csempészet) már nem szerepelt.

3.2.5. A jogi tárgy szerepe a kérdés megoldásában

Az 1978. évi Btk. 2. §-ának alkalmazására az sem lehetett volna kihatással, ha a kü-lönböző időpontban hatályos törvényekben szereplő büntető tényállások teljesen eltérő jogi tárgyakat védenek.⁷³ A cselekmény tehát akkor is bűncselekménynek minősül, ha a kérdést azon az absztrakciós szinten vizsgáljuk, hogy az elkövetéskor a vámbevétel-hez, míg az elbírá-láskor a jövedéki bevételekhez fűződő érdek sérült.

A jogi tárgy azonban valójában részben azonos volt, mert a csempészet tényállása – az elkövetéskor hatályos törvény szerint a vámbevétel körében – a jövedéki bevéte-lek védelmét biztosította. Ez utóbbit egyébként a Szegedi Ítéltábla is megállapítot-ta, hiszen kimondta, hogy „a vámellenőrzés ugyanis nemcsak a vámtörvény, hanem egyéb jogszabályok, így a jövedéki törvény rendelkezéseinek megtartása érdekében is kifejtett tevékenység, tehát kiterjedt a jövedéki ellenőrzésre”.⁷⁴ Egy korábbi ügyben pedig egy halmazati kérdés eldöntése kapcsán a Legfelsőbb Bíróság mondta ki, hogy „a jövedéki adó és az import általános forgalmi adó a vámteher részét képezte, s azok a vámigazgatási eljárás keretében kivetendő adók voltak”.⁷⁵ Erre figyelemmel viszont a jövedéki bevételek az elkövetéskor és az elbírá-láskor hatályos büntető törvény körében is védelemben részesültek, az egyik tényállás hatályon kívül helyezése a jogi tárgy védelmét nem érintette.

Arról már nem is szólva, hogy egy másik absztrakciós szinten a két tényállás jogtár-gya azonos volt: A csempészet és a jövedékkel visszaélés is az államháztartási bevé-telek védelmét szolgálta,⁷⁶ még akkor is, ha mindkét tényállásnak volt ezen felül olyan jogi tárgya, amelyet a másik nem részesített védelemben.⁷⁷

⁷¹ Szegedi Ítéltábla Bf.II.8/2009/9.

⁷² Vö. 3.1.3. cím.

⁷³ Vö. 3.1.4. cím.

⁷⁴ Szegedi Ítéltábla Bf.II.8/2009/9.

⁷⁵ Legf. Bír. Bfv.III.48/2006.

⁷⁶ MOLNÁR (2009) i. m. 301.

⁷⁷ MOLNÁR (2009) i. m. 301., illetve 419.

3.2.6. *A rendszertani, a teleologikus és az alkotmány-konform értelmezés*

A Szegedi Ítéltábla és a Legfelsőbb Bíróság megoldása nem volt összhangban az 1978. évi Btk. 2. §-ának rendszertani, teleologikus, illetve alkotmány-konform értelmezésével sem.

Az 1978. évi Btk. 2. § második mondatának célja ugyanis az elkövetőre kedvezőbb szabályozás érvényesülésének biztosítása, az egyes fordulatok alkalmazása is csak ebbe az elvi keretbe illeszthető.⁷⁸ Ennek körében az I. fordulat alkalmazásával nem lehetett volna olyan eredményre jutni, amely végső soron a cselekmény az elkövető számára kedvezőtlenebb (hiszen magasabb büntetési tétel keretei közötti) elbírálásához vezet.

Az elkövető számára kedvezőtlenebb büntetőtörvény alkalmazása ellentétes volt az Alkotmány 57. § (4) bekezdésével is. Az Alkotmánybíróság szerint ugyanis

„csak az elkövetéskor hatályos törvény szerint lehet elítélni (bűnösnek nyilvánítani) és megbüntetni (büntetéssel sújtani). Ezt követeli meg az Alkotmány 57. § (4) bekezdése [...]. A bíróság az elkövetéskor hatályos törvény szerint bírálja el a bűncselekményt (állapítja meg a büntetőjogi felelőséget, nyilvánít bűnössé, ítél el), a büntetést is eszerint szabja ki, kivéve, ha új törvény lépett hatályba, amely enyhébb elbírálást tesz lehetővé, vagy a cselekmény már nem bűncselekmény, és így nem büntetendő. Ezt követeli meg a visszaható hatály tilalmát magában foglaló jogbiztonság elve (előre láthatóság, kiszámíthatóság), amely a jogállamiságból folyik.”⁷⁹

3.2.7. *Eltérő esetvariációk*

Ugyanezeket a tételeket kellett volna alkalmazni akkor is, ha az elkövetéskor hatályos törvény szerint a csempészet lép előtérbe, de a jövedékkel visszaélés tényállását helyezik az elbírálás idejére hatályon kívül, így a cselekmény az elbíráláskor már csak csempészetnek minősül (ESETVARIÁCIÓ 3b–4b). Ilyenkor is a fenti tételek alapján meg kellett volna vizsgálni, hogy a cselekmény az elbíráláskor hatályos törvény szerint (bármilyen) bűncselekmény-e, ha pedig igen, akkor melyik törvény tekinthető összességében enyhébbnek. Ennek a kérdésnek a megválaszolását befolyásolta volna az is, hogy a csempészet büntetési tétele az elbírálás idejére azonos lett a jövedékkel visszaélés változatlan büntetési tételével.⁸⁰

Hasonlóképpen kellett volna megítélni azt is, ha az elkövetéskor hatályos törvény alkalmazásában a jövedékkel visszaélés lép előtérbe, de

- a csempészet tényállását az elbírálás idejére egy új büntetőtörvény hatályon kívül helyezi, így a cselekmény az elbíráláskor már csak jövedékkel visszaélésnek minősülhet (ESETVARIÁCIÓ 3c–4c);

⁷⁸ Vö. 3.1.1. cím.

⁷⁹ 11/1992. (III. 5.) AB hat., ABH 1992, 77, 87.

⁸⁰ Vö. 2.1.3. cím.

- annak tényállását az elbírálás idejére egy új büntetőtörvény hatályon kívül helyezi, így a cselekmény az elbíráláskor már csak csempészetnek minősülhet (ESET-VARIÁCIÓ 3d–4d).

3.2.8. A csempészet hatókörének szűkítése

Érdemes külön elemezni egy olyan hipotetikus ügyet is, amelyben a vámellenőrzés alól való elvonással 2005-ben úgy valósítanak meg csempészetet, hogy a termék behozatalához vám, illetve más nem közösségi adó vagy díj megfizetésének kötelezettség nem kapcsolódott. A cselekményt 2008-ban bírálják el, amikor a büntető tényállás annak 2007. évi XXVII. törvény általi megváltoztatására⁸¹ tekintettel már eredményt (azaz vámbevétel csökkenést) követel meg (ESET 6).

Ebben az ügyben az 1978. évi Btk. második mondat I. fordulat alkalmazásának nem lenne akadálya. A félreértések elkerülése végett érdemes rámutatni arra is, hogy ebben az esetben nem kizárólag a tényállás jogi tárgya változott (ami önmagában irreleváns lenne⁸²), hanem (éppen a tényállási elemek megváltozására visszavezethetően) a büntetendőség köre is.

4. Időbeli hatály és a keretkitöltő norma változása

Az elemzés tárgyát képező ügyekben az elbírálás idejére módosult az egyik büntető rendelkezés (nevezetesen a csempészet) tényállásának kereteit kitöltő norma.

4.1. A keretkitöltő norma változásával kapcsolatos iránymutatás és annak megszületése

4.1.1. Az ellentétes álláspontok harca

Az 1978. évi Btk. alkalmazása idején is ellentétes (a Bírósági Határozatok hasábjain közzé is tett) határozatok születtek abban a kérdésben, hogy a keretkitöltő normák változása miképpen hat ki a büntetőtörvény időbeli hatályára vonatkozó szabályozás alkalmazására.

Az egyik elvi álláspont szerint a büntetőjogon kívüli jogszabályok „keretkitöltő rendelkezései [...] a keretrendelkezéssel meghatározott törvényi tényállás egyes elemeit konkretizálják, s ezért e vonatkozásban – a [z 1978. évi] Btk. 2. §-ának alkalmazása szempontjából – büntető jogszabálynak tekintendők”.⁸³ Az ügy alapjául szolgáló tényállás szerint a terheltek utazásuk során turista ellátmányként felvett devizát áruvásárlásra használták fel (videókészüléket vásároltak), amivel megszegték az 1974. évi 1. törvényerejű rendelet 10. §-ában, illetve az annak végrehajtására kiadott 1/1974. (I. 17.)

⁸¹ Vö. 2.1.3. cím.

⁸² Vö. 3.1.4. cím.

⁸³ Legfelsőbb Bíróság B.törv.III.285/1988. sz. – BH 1988. 382.

PM rendeletben szereplő devizajogi rendelkezést,⁸⁴ melyet azonban az elbírálás idejére hatályon kívül helyeztek.⁸⁵ Ezen ügy kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy 1988. január 1. napjától csak az adott ügyet érintő tilalom változott, de nem szűnt meg a devizakorlátozások rendszere. Ezt követően ugyanis megalkották a devizáról szóló 1995. évi XCV. törvényt, amelyet csak a devizakorlátozások megszüntetéséről, valamint egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló a 2001. évi XCIII. törvény helyezett hatályon kívül 2001. június 16. napjától. Ebben az ügyben tehát nem is merült fel az a kérdés, hogy a tilalom feloldása a büntetőjogi védelmet megszünteti-e.

A másik álláspont alapjául az a felfogás szolgált, amely határozottan megkülönböztette a büntetőjogi keretrendelkezést és az azt kitöltő igazgatási jogszabályt. A Legfelsőbb Bíróság elvi álláspontja szerint „azokban az esetekben, amikor a büntetőtörvény keretrendelkezésként írja körül a bűncselekményt, az ennek kereteit kitöltő ún. igazgatási jogszabályok alkalmazása szempontjából mindenkor a cselekmény elkövetése idején hatályos jogszabályok rendelkezései az irányadók, és nincs jelentősége annak, hogy a cselekmény elkövetése és az ügy elbírálása közötti időben újabb – akár a terhelt javára szóló jogkövetkezményekkel járó – jogszabály lép életbe [...]. Ennek az a jogszabályi alapja, hogy a büntetőjogi keretrendelkezést kitöltő igazgatási jogszabály tekintetében a visszamenő hatály kérdése fel sem merülhet, a Btk. 2. §-a pedig kizárólag a büntetőtörvény tekintetében teszi lehetővé [...] visszamenőleges hatállyal az elbírálás idején hatályban levő büntető törvény alkalmazását, feltéve, ha az az elkövetőre nézve felmentést, az eljárás megszüntetését vagy a magatartásának enyhébb elbírálását eredményezheti.”⁸⁶

4.2.1. 1/1999. számú büntető jogegységi határozat

A joggyakorlatban érvényesülő különböző álláspontok közötti vitát a Legfelsőbb Bíróság 1/1999. számú büntető jogegységi határozata (1/1999. BJE) döntötte el.

A jogegységi határozat rendelkező része szerint amennyiben a büntető törvény „keretét kitöltő jogszabályi rendelkezésekben a bűncselekmény elkövetése után olyan mérvű változás következik be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszünteti, e változás [...] a [1978. évi] Btk. 2. §-ának második mondatára figyelemmel az elbíráláskor hatályban lévő büntetőjogi szabályozás visszaható hatályú alkalmazását alapozza meg.”⁸⁷

⁸⁴ Ennek alapján „az egyéni turistautazáshoz a Tvr. 10. §-a alapján tartózkodási költségek, illetőleg – gépkocsival történő utazás esetén – üzemanyagköltség címen rendelkezésre bocsátott külföldi fizetőeszköz – a kiutalási célnak megfelelően – az utazással kapcsolatban felmerülő tartózkodási költségek (szállás-, ellátási és egyéb költségek, kisebb vásárlások) fedezésére, illetőleg üzemanyag-vásárlás céljára használható fel”. A 17/1984. (IV. 6.) PM sz. rendelet 10. §-ával módosított 1/1974. (I. 17.) PM rendelet 16. § (2) bekezdése.

⁸⁵ 83/1987. (XII. 27.) PM rendelet (hk.).

⁸⁶ Legfelsőbb Bíróság B.törv.III.1120/1991. – BH 1992. 445., hasonlóan Bács-Kiskun Megyei Bíróság I.Bf.843/1992. – BH 1993. 603.

⁸⁷ 1/1999 BJE, rendelkező rész. A jogegységi határozat foglalkozik a „meghatározott időre szóló jogszabályok” kérdésével is, amelyet e tanulmányban nem tárgyalok.

Az indokolás ezzel összhangban rámutatott arra, hogy „ha a keretrendelkezéseket kitöltő jogszabályok tartalma úgy változik, hogy ezzel a büntetőjogi védelem terjedelme módosul, de nem szűnik meg, a[z 1978. évi] 2. § rendelkezései általában nem vonatkoznak rájuk, és a tartalmi változás rendszerint nem érinti a büntetőjogi felelősséget.”⁸⁸

A Legfelsőbb Bíróság kifejezetten „nem értett egyet azzal a jogi állásponttal, miszerint a Btk. 2. §-ának alkalmazásában büntetőjogi keretrendelkezést kitöltő jogszabályok változásával kapcsolatban a visszaható hatály kérdése fel sem merülhet. Ez az álláspont ugyanis a[z 1978. évi] Btk. 2.§-ának indokolatlan szűkítő értelmezését jelenti.”⁸⁹

A jogegységi határozat az előzmények közül félreérthetően hivatkozik a BH 1988. 382. számon közzétett határozatra. Az ugyanis a valóságban nem – csak a jogegységi határozat indokolása szerint – tartalmazza a következő szöveget: „A keretrendelkezéseket kitöltő jogszabályok nem büntető jogszabályok, ezért a 2. § rendelkezései nem vonatkoznak rájuk, és megváltoztatásuk általában nem érinti a büntetőjogi felelősséget. [...] Ha a keretkitöltő rendelkezésekben olyan mérvű változás következik be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszünteti. Ez már a büntetőtörvény megváltoztatásának tekintendő, és az ilyen tartalmú rendelkezésnek visszaható hatálya van.” Ez ugyanis a jogegységi határozat rendelkező részének álláspontja, amit a Legfelsőbb Bíróság sajnálatos módon az alapul szolgáló határozatok egyikébe vetített vissza.

A határozat indokolásában a Legfelsőbb Bíróság áttekintette a korábbi törvények rendelkezéseit, a vonatkozó indokolásokat, amelyek közül különösen nagy hangsúlyt tulajdonított az 1961. évi Btk. indokolásának. Ennek alapján „ha a büntető jogszabály által védett tárgy jogi minőségében következik be változás, ezzel a büntető rendelkezés nem tekinthető megváltozottnak, tehát azt a rendelkezést kell alkalmazni, amely az elkövetés idején hatályban volt. Ha ellenben az addig védett tárgy többé nem részesül jogi védelemben, ezzel a büntető rendelkezés is megváltozottnak tekintendő.”⁹⁰

A Legfelsőbb Bíróság áttekintette az álláspontját alátámasztó jogirodalmi nézeteket a XX. századból, de arra pl. nem utalt, hogy az 1961. évi Btk.⁹¹ időszakának egyik legtekintélyesebb műve Kádár–Kálmán-féle „kézikönyv” a jogegységi határozathoz képest eltérő állásponton volt a kérdésben. Így azt tartalmazza, hogy „ha a büntető jogszabály kereteit kitöltő más jogágazatba tartozó (rendszerint igazgatási) szabályban áll be a cselekmény elkövetése után olyan változás, amelynél fogva annak figyelembevétele az elkövetőre nézve kedvezőbb lenne, ennek – minthogy nem büntetőjogszabály – nincsen relevanciája. Ez a változás tehát a cselekmény elbírálásánál nem vehető figyelembe.”⁹²

A 1/1999. BJE indokolása kifejezetten utal arra is, hogy „az elbíráláskor hatályos enyhébb törvény visszaható hatálya is a jogállamiság követelményéből fakad. Az Alkotmány ugyanis nem engedheti meg alapelveitől idegen normák alkalmazását, még az

⁸⁸ 1/1999. BJE, Indokolás.

⁸⁹ 1/1999. BJE, Indokolás.

⁹⁰ Az 1961. évi V. törvény 3. §-ához fűzött indokolás.

⁹¹ Amint azt a jogegységi határozat is elismeri „az 1961. évi Btk. rendelkezései – annak 3. §-a – pedig megegyeznek a[z 1978. évi] Btk. megfelelő rendelkezéseivel” [1/1999. BJE, Indokolás].

⁹² KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György: *A büntetőjog általános tanai*. Budapest, KJK, 1966. 188.

elkövetéskori törvény alkalmazási főszabálya mellett sem [11/1992. (III.5.) AB határozat IV/4. pontja].” A Legfelsőbb Bíróság azonban utalt azokra az esetekre is, amikor „a korábbi norma nem alkotmányellenes”, ilyenkor „a Btk. abból indul ki, hogy az újabb rendelkezés pontosabban fejezi ki az adott cselekménytípus társadalomra veszélyességét az adott időpontban, emellett jobban megfelel a korszerű büntetőpolitikai megfontolásoknak, végül érvényesülése méltányos is.”

A jogegységi határozat szerint tehát a büntetőjogi keretrendelkezést kitöltő jogszabályok

- nem büntető jogszabályok,
- nem alkalmazhatók visszaható hatállyal, ha a büntetőjogi védelem terjedelme pusztán módosul,
- visszaható hatállyal alkalmazandók viszont, ha a módosulás a büntetőjogi védelmet is megszünteti.

A jogegységi határozat a joggyakorlatban addig felmerülő nézetek közötti kompromisszumos megoldást képvisel. Kiindulópontja a második elmélet, hiszen az igazgatási jogszabály nem büntetőjogszabály, így annak nem minden módosulása azonos jelentőségű a büntetőjogi rendelkezés változásával. Annyiban azonos eredményre jut az első elmélettel, hogy a keretkitöltő jogszabálynak van olyan mérvű változása, ami a büntetőtörvény módosításával egyenértékű. Addig azonban nem jut el (mint az első elmélet), hogy az 1978. évi Btk. 2. §-ának alkalmazása szempontjából a keretkitöltő norma minden módosulását figyelembe veszi.

A jogegységi határozat (meglepő módon) egy szót sem veszteget arra, hogy részletesebben kifejtsse, illetve a jogalkalmazók számára közérthető példákkal illusztrálja a büntetőjogi védelem megszüntetésének – korántsem egyértelmű – fogalmát.

Az egyik oldalról álláspontom szerint a büntetőjogi védelem megszüntetése körébe tartozik, ha az adott területet érintő keretkitöltő szabályanyag teljes egészében eltűnik. Ennek szép példája lehetett volna, amikor a 2001. évi XCIII. törvény a devizakorlátozásokat megszüntette, azonban ebben az esetben az 1/1999. BJE alkalmazására nem volt szükség. A módosító törvény 6. § (1) bekezdés p) pontja ugyanis a devizatorvény hatályon kívül helyezésével egyidejűleg hatályon kívül helyezte a bűncselekményi tényállást is (hatálytalan 2002. január 1. napjától).⁹³

A másik oldalról az is bizonyos, hogy a büntetőjogi védelem megszűnése nem lehet azonos értelmű a tilalmazott magatartások körének bármilyen változásával sem. Így például a közúti közlekedéssel kapcsolatos bűncselekmények vonatkozásában az 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet (továbbiakban: KRESZ) 26. §-ának a módosítása nem vonhatja maga után a Btk. 2. §-ának az időbeli visszaható hatályra vonatkozó rendelkezésének alkalmazását. Nem mentesül a tettes (súlyos testi sértés előidézése esetén) a közlekedési baleset okozása miatti büntetőjogi felelősség alól, ha 2001. április 15-én az autópályán 129 km/h sebességgel haladva megszegi azt a szabályt, hogy a személygépkocsival autópályán max. 120 km/h sebességgel lehet közlekedni [KRESZ

⁹³ Az időbeli hatály szabályainak érvényesülésére a keretkitöltő norma és a büntető jogszabály egyidejű változása esetén ld. . cím.

26. § (1) bekezdés a) pontjának akkor hatályos első francia bekezdése]. Annak ellenére sem, hogy az elbírálás időpontjára azonban a 28/2001. (II. 15.) Korm. rendelet 2001. május 1-jei hatálykezdettel módosította a KRESZ hivatkozott rendelkezését, és a sebességkorlátozás határa autópályán 130 km/óra lett. A 121-130 km-ig terjedő kategóriában a tilalom feloldásáról szólhatunk, ami ugyan érinti a büntetőjogi felelősséget (annak terjedelmét módosítja), de a büntetőjogi védelmet nem szünteti meg.

E két végpont között azonban a Legfelsőbb Bíróság – nem egészen aggálytalan módon – teljes mértékben joggyakorlatra hagyta, hogy meghatározza a keretkitöltő norma változásának azon mértékét, ami a büntetőjogi védelmet megszünteti.

Ezen felül alapvető – nem kizárólag terminológiai jellegű – probléma, hogy a büntetőjogi védelem megszüntetésére a keretkitöltő norma semmifajta változása nem képes. A büntetőjogi védelmet ugyanis a büntető tényállás biztosítja. A keretkitöltő norma változása legfeljebb arra alkalmas, hogy a büntetőjogi védelem tárgyát (annak más jogági jogi védelmét) szüntesse meg, illetve annak terjedelmét módosítsa. Erre figyelemmel helyesebb lett volna, ha a Legfelsőbb Bíróság a büntetőjogi védelem megszüntetése helyett eleve annak feltételeit határozza meg, hogy a keretkitöltő norma változása mikor azonos jelentőségű a büntető törvényével.

A büntetőjogi védelem megszüntetése, illetve a keretkitöltő norma a büntető törvényével azonos jelentőségű változásának fogalma tekintetében is központi jelentősége lehet a tényállás által védett jogi tárgynak. Erre utal egyébként az 1961. évi Btk. indokolásának – a jogegységi határozat által kifejezetten irányadónak tekintett – azon része, amely szerint „ha a büntető jogszabály által védett tárgy jogi minőségében következik be változás, ezzel a büntető rendelkezés nem tekinthető megváltozottnak, tehát azt a rendelkezést kell alkalmazni, amely az elkövetés idején hatályban volt. Ha ellenben az addig védett tárgy többé nem részesül jogi védelemben, ezzel a büntető rendelkezés is megváltozottnak tekintendő.”⁹⁴

4.2. A csempészet tényállásának kereteit kitöltő norma változása

A jogegységi határozat alapján az 1978. évi Btk. 2. § második mondatának alkalmazásához az ESET 3–4 ügyben szükséges tehát

- egyrészt annak megállapítása, hogy a keretkitöltő norma módosítása az elbírálás idejére a kötelezettséget megszüntette vagy a tilalmat feloldotta,
- másrészt az is, hogy keretkitöltő norma változása a büntetőjogi védelmet megszüntesse.

4.2.1. A kötelezettség megszüntetése vagy tilalom feloldása

A csempészet tényállása tekintetében a kötelezettség megszüntetése (tilalom feloldása) a tanulmányban vizsgált ügyekben egyértelműen megállapítható. Az adott árut ugyanis (még ha az alkohol vagy cigaretta is lett volna) az elbíráláskor hatályos jogszabályok sze-

⁹⁴ Az 1961. évi V. törvény 3. §-ához fűzött indokolás.

rint nem kellett vámellenőrzésnek alávetni a magyar-román határon, a vámteher (vám-biztosíték) megállapítása vagy beszedése pedig nem kapcsolódott e határ átlépéséhez.

Ezzel szemben a keretkitöltő norma alapján a kötelezettség megszüntetéséről (a tilalom feloldásáról) sem szólhattunk abban a másik ügyben, amelyben az 1995. évi Vám. tv.-t felváltotta a 2003. évi Vám tv.⁹⁵ Az új szabályozás azonban „változatlanul lehetővé te[tte], hogy abban az esetben, ha a vámkezelést kérő az átlagtól eltérő számlákat kíván felhasználni a behozott áruk vámkezelésénél, úgy a vámhatóságnak [...] szerint joga és kötelessége az ügyleti értéket felülvizsgálni, illetve megbecsülni.” Ekkor tehát „a Btk.-t kitöltő keretjogszabályok nem változtak meg a vádlottak cselekményei tekintetében oly módon, hogy ne lenne a vámhatóságnak jogköre az árukhoz csatolt számlák felülvizsgálatára.”⁹⁶

Ehhez hasonlóan „a visszamenőleges hatályú alkalmazást nem alapozza meg, ha a behozott vámáru után mind az elkövetéskor, mind pedig az elbíráláskor hatályos igazgatási jogszabályok szerint kellett vámterhet fizetni, de annak mértéke időközben változott.” A „következetes ítélkezési gyakorlatot megalapozó 1/1999. BJE határozat szerint” ugyanis a „kerettényállás egyes elemeit kitöltő igazgatási norma változása akkor és csak akkor alapozhatja meg a[z] [...] elbíráláskor hatályos büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazását, ha a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszünteti. Miután azonban a terhelt által behozott vámáru (illetve nem közösségi áru) után mind az elkövetéskor, mind pedig az elbíráláskor hatályos igazgatási jogszabályok szerint kellett vámterhet fizetni, az a körülmény, hogy annak mértéke (pl. az áfa adókulcsok módosítása folytán) időközben változott, a Btk. 2. §-ának visszamenőleges hatályú alkalmazását – miután a cselekmény az elbíráláskori vámbevétel-csökkenés figyelembevételével is kétségtelenül bűncselekménynek minősül – nem alapozza meg.”⁹⁷

4.2.2. A büntetőjogi védelmet megszüntető változás

Ezt követően azt kell eldönteni, hogy a kötelezettség megszüntetésével (tilalom feloldásával) egyidejűleg a büntetőjogi védelem is megszűnt-e. Ennek kapcsán viszont elsősorban azt kell tisztázni, hogy a büntetőjogi védelem megszűnését miként értelmezzük, hiszen ebben a jogegységi határozat – amint arra utaltunk⁹⁸ – nem ad biztos támpontot.

Ha a büntetőjogi védelem megszűnését a kerettényállás által oltalmazott jogi tárgy(ak) vonatkozásában értelmezzük, akkor az ESET 3-4 ügyekben nem szólhatunk a büntetőjogi védelem megszűnéséről.

A vámbevételek biztosításához fűződő érdek tekintetében még a jogi tárgy védelmének köre sem módosult, hiszen a tényállás a korábbiakhoz képest változatlanul to-

⁹⁵ Ennek részleteire lásd 2.1.2. cím.

⁹⁶ Fővárosi Ítéletábra 3.Bf.58/2010/13.

⁹⁷ Legf. Bír. Bfv.II.27/2009. – EH 2009. 2035.

⁹⁸ Vö. 4.1.2. cím.

vábbra a közösség vámbevételét (és kapcsolódó magyar közterhek beszedését) helyezte védelem alá.

A vámbevételeket biztosító vámellenőrzés védelme sem szűnt meg az ESET 3-4 ügyekben. Ennek tekintetében legfeljebb az érintett határszakasz magyar részének hossza csökkent, de a büntetőjogi védelem nem szűnt meg, a magyar-ukrán és a magyar-szerb határ azóta is vámhatár. A 2004. május 1. napja óta hatályos büntetőjogi tényállás ráadásul nemcsak a magyar államhatáron fekvő vámhatárt, hanem az EU valamennyi vámhatárán folyó ellenőrzést védelem alá helyezte. Ennek összességéhez képest viszont a vámhatár hosszának rövidülése (a magyar-román határ hossza) elenyésző mértékű volt, arról már nem is szólva, hogy a védelem a román és a bolgár csatlakozással egyúttal bővült is, hiszen kiterjedt pl. a bolgár-török határra is.

Akkor sem szólhatunk a jogi tárgy védelmének megszűnéséről, ha ezt a kérdést is a költségvetési bevételek védelmének absztrakciós szintjén közelítjük meg.⁹⁹

Ha a büntetőjogi védelem megszűnését egyszerűen úgy értelmezzük, hogy a cselekmény a keretjogszabály módosulása ellenére büntetendő-e, akkor az elbíráláskori büntetőtörvény visszaható hatálya az ESET 3-4 ügyekben megint nem alkalmazható. Ekkor ugyanis a büntetőjogi védelem megszűnéséről azért nem szólhatunk, mivel azt a jövedékkel visszaélés tényállása a vámszabályok módosulása ellenére biztosítja.

4.3. A büntetőjogilag releváns változás visszaható hatálya

4.3.1. A jogegységi határozat alapján

Ha a büntetőjogi védelem megszűnését a kerettényállás által oltalmazott jogi tárgy(ak) vonatkozásában értelmezzük, akkor a jogegységi határozat alapján elkülönült kérdésként merül fel, hogy a büntetőjogi védelmet megszüntető változásnak mikor van visszaható hatálya.¹⁰⁰

A jogegységi határozatban használt „alapozza meg” kifejezés alapján vitatható, hogy a visszaható hatályú alkalmazás csak lehetőség vagy egyben automatizmus-e. A rendelkező rész szövegében szereplő „a Btk. 2.§-ának második mondatára figyelemmel” kitétel ugyanis olyanképpen is értelmezhető, hogy csak akkor, ha a visszaható hatály a büntető kódex rendelkezésének változása esetén (azaz egyébként) is megengedhető lenne. Ennek alapján a keretkitöltő norma büntetőjogi védelem tárgyát megszüntető változásának sem lehet önmagában visszaható ereje, hanem csak akkor, ha a büntetőtörvény olyan megváltozását eredményezi, amely alapján a cselekmény az elbíráláskor nem bűncselekmény.¹⁰¹

Az 1/1999. BJE indokolása viszont részben az automatikus kihatás elismerését támasztja alá, hiszen a rendelkező résznél erőteljesebben úgy fogalmaz, hogy amennyiben „a keretkitöltő rendelkezésekben olyan mértékű változás következett be, amely a

⁹⁹ Vö. 3.2.5. cím.

¹⁰⁰ Ha viszont a büntetőjogi védelem megszűnését a büntetendőség megszűnésével azonosítjuk, akkor ez a kérdés nem merül fel.

¹⁰¹ Vö. 3.2.1. cím.

kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az eddigi büntetőjogi védelmet megszüntette, ez már [...] a büntetőtörvény megváltozásának tekintendő. Ezért az ilyen tartalmú rendelkezésnek visszaható ereje van.”¹⁰² Az indoklás ezen része azonban dogmatikailag hibás, mivel összekeveri a büntetőtörvény megváltozásának, illetve visszaható hatályának fogalmát. Márpedig kimutattuk, hogy a büntetőtörvény megváltozásának nincs mindig visszaható hatálya,¹⁰³ akkor viszont a keretkitöltő norma változásának sem lehet.

A jogegységi határozat rendszertani értelmezése is az automatikus kihatás tagadásához vezet. A jogegységi határozat az 1978. évi Btk. 2. § második mondatán belül valójában az „új büntető törvény szerint” fogalmat értelmezi és terjeszti ki a keretkitöltő norma változására. Azonban semmilyen iránymutatást nem tartalmaz a fenti törvényi rendelkezés másik feltétele „a cselekmény már nem bűncselekmény” kitétel tekintetében.

A jogegységi határozat iránymutatását ráadásul a bíróságoknak az Alkotmánnyal harmonikusan kellett értelmezni.¹⁰⁴ Márpedig a Szegedi Ítéltábla és a Legfelsőbb Bíróság ESET 3-4 ügyben követett értelmezése Alkotmány 57. § (4) bekezdésével nem áll összhangban, hiszen végső soron az elbíráláskor hatályos súlyosabb büntetőtörvény alkalmazásához vezetett.¹⁰⁵

A jogegységi határozat rendelkező részét tehát – a dogmatikailag téves indokolásának szövegével szemben, rendszertani és alkotmány-harmonikus alapon – úgy kell értelmezni, hogy a keretkitöltő szabályozás az egyik törvényi tényállás által oltalmazott jogi tárgy(ak) védelmét megszüntető módosítása csak akkor alkalmazható visszaható hatállyal, ha az kihat a cselekmény bűncselekményi minőségére. Ha viszont a keretkitöltő szabályozás egyik törvényi tényállás tekintetében releváns változása ellenére a cselekmény az elbíráláskor hatályos büntetőtörvény egy másik tényállása szerint bűncselekményt képez, akkor meg kell vizsgálni, hogy melyik törvény alapján való elbírálás vezet enyhébb megítéléshez.

4.3.2. Közvetlenül a törvényi rendelkezések alapján

Hipotetikusan elimináljuk a jogegységi határozatot és vizsgáljuk meg közvetlenül az 1978. évi Btk. alapján, hogy miként lett volna elbírálható a keretkitöltő norma a büntetőtörvény hatályon kívül helyezésével azonos jelentőségű változása, így pl. egy adó teljes eltörlése, ha az adott tranzakciót más közteher nem terheli (ESET 7).

¹⁰² 1/1999. BJE, Indokolás.

¹⁰³ Vö. 3.2. cím.

¹⁰⁴ Ezt a kötelezettséget csak erősíti, hogy maga a jogegységi határozat is hivatkozik az Alkotmány 57. §-ának (4) bekezdésére, illetve a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elvre (vö. 4.1.2. cím). Természetesen a jogegységi határozat értelmezésénél akkor (és azokban a vonatkozásokban) is figyelemmel kellett volna lenni az Alkotmány rendelkezéseire, ha az instrumentum ilyen hivatkozásokat nem tartalmaz.

¹⁰⁵ CSOMÓS (2014) i. m. 34.; illetve 3.2.6. cím.

Ilyenkor értelemszerűen azokat a jogtételeket kellett volna alkalmazni, amelyeket a büntetőtörvény változása esetén alkalmaznánk.¹⁰⁶ Így a keretkitöltő norma a büntetőjogi védelem tárgyát megszüntető változása megalapozhatja az 1978. évi Btk. 2. § második mondata I. fordulatainak alkalmazását, amennyiben a cselekmény ennek hatására nem minősül bűncselekménynek. Így pl. az a személy, aki az eltörölt adónemben bevallást nem tett (ESET 7a) az 1978. évi Btk. 2. § második mondat I. fordulata alapján nem büntetendő. Ha viszont az adott adónemben hamis bevallást tett (ESET 7b), akkor az 1978. évi Btk. 2. § második mondat II. fordulata alapján magánokirat-hamisításért büntethető.

Az utóbbi esetvariáció megoldásán nem változtat egyébként az sem, ha az elkövetéskor hatályos törvény szerint alkalmazandó törvényi tényállás jogi tárgya (az államháztartási bevételek védelme) eltér az elbíráláskor hatályos törvény szerint alkalmazandó törvényi tényállásától (ami a közbizalom volt). Az 1978. évi 2. § második mondatának alkalmazását (az elkövetőre kedvezőbb törvény visszaható hatályát) ugyanis még a büntető törvény változása esetén sem érinti az elkövetéskor és elbíráláskor hatályos tényállások jogi tárgyának eltérése.¹⁰⁷ Akkor viszont annak sem lehet ilyen kihatást tulajdonítani, ha az elkövetéskor és elbíráláskor hatályos tényállás jogi tárgyának eltérése – lényegében közvetetten – a keretkitöltő norma változásából ered.

5. Időbeli hatály a büntetőjogi és a keretkitöltő norma egyidejű változása esetén

A tanulmány tárgyát képező ügyekben megjelenő (talán legérdekesebb) kérdést a keretkitöltő és a büntetőjogi norma egyidejű változása képezte.

5.1. A csempészet tényállásának átalakítása idején

Az ESET 1 ügy megítélésének központi jelentőségű kérdése volt (ha arra az eljáró bíróság nem is igazán tért ki), hogy az elkövetés és az elbírálás közötti időben nemcsak a keretkitöltő, hanem (arra figyelemmel) a büntetőnorma is megváltozott.¹⁰⁸

A döntés összefoglaló részével szemben le kell szögezni, hogy a módosítást követően a „nem közösségi árukat kell vámárúnak tekinteni” megállapítás nem a közösségi jogból, hanem az 1978. évi Btk. módosításából ered. A közösségi vámjog ugyanis nem mondja meg, hogy mit kell vámárúnak tekinteni, hiszen az csak a „nem közösségi áru” kifejezést használja. A „nem közösségi áru” fogalom büntetőjogi relevanciája nem a közösségi jog felsőbbrendűségén, hanem a Btk. módosított tényállásán alapult. Az ESET 1 ügyben az 1/1999. BJE alkalmazására nem is került sor, mivel a vádlott felmentése a büntető jogszabály a keretkitöltő norma változásával (lényegében) egyidejű módosításán alapult. Az elkövetés tárgya ugyanis az elkövetéskor megfelelt a vámáru fogalmának, míg az elbíráláskor nem minősült „nem közösségi áru”-nak.

¹⁰⁶ Vö. 3.1.4. cím.

¹⁰⁷ Vö. 3.1.4. cím.

¹⁰⁸ Vö. 2.1.2. cím.

Az ESET 3–5 ügyekben viszont nem történt ehhez hasonló változás a csempészet tényállása tekintetében. A csempészet tényállása ugyan a 2005. évi elkövetéskor még a vámáru kifejezést használta, de ekkor már hatályos volt azon rendelkezés, amely szerint a tényállás alkalmazásában a vámáru a nem közösségi áru.¹⁰⁹

5.2. Az értékhatárok emelkedése

Az ESET 5 ügyben a felülvizsgálati eljárásban irányadó jogerős ítéleti tényállás alapján nem lehetett megállapítani a cigaretták előállítási helyét, illetve így azt, hogy azok megfelelnek-e a „nem közösségi áru” fogalmának. Ezen ügyben viszont a cselekmény (amint arra a Legfelsőbb Bíróság utalt is) az értékhatár változására¹¹⁰ tekintettel akkor sem minősült volna bűncselekménynek, ha azt közösségi árura követik el. Így tehát a keretkitöltő norma a csempészet tényállását érintő – a Legfelsőbb Bíróság szerint büntetőjogilag releváns – változása azért nem juthatott az időbeli hatály tekintetében jelentőséghez, mivel az 1978. évi Btk. 2. § alkalmazása során azt a büntetőjogi norma más vonatkozású az értékhatárt (és így a bűncselekményi minőséget) érintő változásai¹¹¹ „leelőzték”.

5.3. A csempészet büntetési tételének párhuzamos megemelkedése

A csempészet a 2007. módosítást követően megemelkedett büntetési tétele¹¹² nem jön számításba az ESET 3-4 ügyek megítélésénél. Ha a Szegedi Ítéltáblát és a Legfelsőbb Bíróságot követjük, akkor azért, mert a keretkitöltő norma változása kizárja az elbíráláskori jogszabályban szereplő tényállás alkalmazását.¹¹³ Ha pedig a keretkitöltő norma változását nem tartjuk büntetőjogilag relevánsnak,¹¹⁴ akkor a büntetési tétel változása azért nem jön számításba, mert a cselekményt az elkövetéskor hatályos (az elkövetőre kedvezőbb törvény) szerint kellett volna elbírálni. Ebben az esetben azért volt a keretkitöltő norma változása az elsődleges, mert az a büntetőjogi felelősséget érintette, míg a büntetőjogi norma változása csak a büntetés mértékét.

6. A 2011. évi módosítást és a 2012. évi C. törvény (Btk.) hatálybalépését követően

Az elemzés tárgyát képező ügyekben a jogerős határozatokat már 2010 előtt meghozták. Ezt követően viszont büntetőjogunkban számos olyan változás történt, amelyekre figyelemmel érdemes megvizsgálni, hogy a közzétett (elvi) határozatokban kifejtett tételek, illetve azok kapcsán saját elemzésem a tanulmány lezárásakor hatályos joghelyzetben mennyiben irányadó.

¹⁰⁹ Vö. 2.1.2. cím.

¹¹⁰ Vö. 2.1.3. cím.

¹¹¹ Vö. 2.1.3. cím.

¹¹² Vö. 2.1.3. cím.

¹¹³ Vö. 1.3.2., 1.4.2., illetve 1.4.4 cím.

¹¹⁴ Vö. 4.2.2. cím.

6.1. A törvényi tényállások változása: a költségvetési csalás megjelenése

A 2011. évi LXIII. törvény a költségvetést sértő bűncselekmények többségét (így a csempészetet és a jövedékkel visszaélést) összevonta és költségvetési csalás néven rendelte büntetni.¹¹⁵

Ennek kapcsán a Kúria utalt arra, hogy „a költségvetési csalás lényegében nem új bűncselekmény; abban a jogalkotó a korábban különböző tényállások keretében már büntetendő cselekményeket [...] összevonva rendeli büntetni.” A költségvetési csalás ugyanis „valamennyi, korábban más törvényi tényállásban szabályozott költségvetést, vagy annak valamely alrendszerét, illetőleg a társadalombiztosítás pénzügyi alapjait károsító megtévesztő magatartást büntetni rendeli.” Így azon „elkövető, aki költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában megtévesztő magatartást tanúsított, mind az elkövetéskori, mind az elbíráláskori Btk. rendelkezései alapján bűncselekményt követett el; a korábban jogosulatlan gazdasági előny megszerzéseként büntetni rendelt cselekményt jelenleg költségvetési csalásként szankcionálja a törvény.”¹¹⁶

A költségvetési csalás szabályozását – bizonyos tanulmányunk tekintetében nem releváns módosításokkal – átvette a Btk. is.¹¹⁷

6.2. Időbeli hatály a büntetőtörvény változása esetén

A büntetőtörvény időbeli hatályára vonatkozó szabályozás – legalábbis az enyhébb büntetőtörvény visszaható hatálya tekintetében – nem változott. A büntető kódex a korábbiakhoz képest változatlanul azt tartalmazta, hogy „ha a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az új büntető törvényt kell alkalmazni.”¹¹⁸ Az azzal kapcsolatos ítélkezési gyakorlat azonban – a törvényi szabályozás változatlansága ellenére – jelentős mértékben gazdagodott (és abban bizonyos korrekciókra is sor került).

6.2.1. A törvényi tényállás megmaradásának követelménye

Az ítélkezési gyakorlatban újból megjelenítést nyert az a tétel, hogy „amennyiben a terhelt cselekményei elkövetésekor és elbírálásakor különböző büntetőtörvény van hatályban, a terhelt felelősségre vonására csak olyan bűncselekmény miatt kerülhet sor, amely mind a két törvény alapján büntetendő”.¹¹⁹

¹¹⁵ 1978. évi Btk. 310 §. Hatályos 2012. január 1. napjától.

¹¹⁶ Kúria Bfv.I.1.431/2012. – BH 2013. 323.

¹¹⁷ Btk. 396. §. A költségvetési csalás új szabályozására ld. JACsó Judit A költségvetési csalás. In: BARABÁS Tünde – HOLLÁN Miklós (szerk.): *A negyedik magyar büntetőkódex régi és újabb vitakérdései*. Budapest, OKRI-MTA TK JTI, 2017. 273–280.

¹¹⁸ Btk. 2. § (2) bek.

¹¹⁹ Kúria Bfv.II.101/2014. – BH 2015. 1., Indokolás [96].

Elődjéhez¹²⁰ hasonlóan azonban a Btk. is csak azt követeli meg, hogy felelősségre vonásra olyan „cselekmény” miatt kerülhet sor, amely mind a két törvény alapján bűncselekményt képez. Az elkövetéskor hatályos enyhébb törvény akkor is alkalmazható egy cselekmény megítélésére, ha az elbíráláskor hatályos törvényben ugyanolyan törvényi tényállás nem szerepel. Álláspontom szerint tehát továbbra is változatlanul csak az a követelmény, hogy a cselekmény az elkövetéskor és elbíráláskor hatályos büntető kódex szerint is bűncselekménynek minősüljön, de az továbbra sem, hogy ezek a büntető törvényi rendelkezések azonosak legyenek.¹²¹

Ez az értelmezés összhangban van a kódex újonnan beiktatott alapelvi jelentőségű szabályával, amely szerint „az elkövető büntetőjogi felelősségét csak olyan cselekmény miatt lehet megállapítani, amelyet [...] törvény az elkövetés idején büntetni rendelt”. Ennek alapján ugyanis kifejezetten tilos olyan „cselekmény” miatt büntetőjogi felelősséget megállapítani, amelyet az elkövetés idején a törvény nem rendelt büntetni. Ez a rendelkezés viszont nem tiltja, hogy olyan törvényi tényállás („bűncselekmény”) alapján állapítsanak meg büntetőjogi felelősséget, amelyet az elbíráláskor hatályos törvény nem tartalmaz. Pontosabban ennek akadályát csak a Btk. 2. § (2) bekezdése képezheti, de az is csak akkor, ha a cselekmény az új törvény szerint enyhébben bírálható el. Ha viszont ez a kivétel nem áll fenn, akkor az elkövető felelősségét olyan cselekmény miatt is meg lehet állapítani az elkövetéskor hatályos törvény alkalmazásával, amely az elbíráláskor már más (azonos vagy súlyosabban büntetendő) bűncselekményt képezne.

6.2.2. Különbségtétel a halmazat esetei között

A Kúria a Btk. tekintetében is irányadónak tartotta azon „töretlen bírói” gyakorlatot, amely „szerint bűnhalmazatban álló több bűncselekmény esetén is a büntetőtörvény időbeli hatálya kapcsán azt kell elsődlegesen a bíróságnak vizsgálnia, hogy az elbírálás időpontjában hatályos büntetőjogi rendelkezés büntetni rendeli-e valamennyi, a halmazatot alkotó és az elkövetéskor bűncselekménynek minősülő magatartást. Amennyiben nem, akkor az ilyen cselekmények vádjá alól felmentésnek vagy az eljárás megszüntetésének van helye.”¹²²

A Kúria elvi élel állapította meg, hogy „miként a büntetőtörvény szabályainak többsége, az időbeli hatályt meghatározó is egy bűncselekményt, egy cselekményt alapul vevő. Több cselekmény, több bűncselekmény esetén a bírói gyakorlatnak kell kialakítania a törvény időbeli hatályára vonatkozó szabály mikénti alkalmazásának elveit.”¹²³ Ebből egyébként az is látható, hogy a Kúria – a BH 1995. 72. (380.) számon közzétett döntéshez képest – már jobban elkülöníti az időbeli hatály szempontjából is a több bűncselekményre, illetve a több cselekményre irányadó büntetőjogi szabályokat.

Az alakí halmazat és az időbeli hatály kapcsolata vonatkozásában érdemben is megváltozott az ítélkezési gyakorlat. Így egy ügyben a Legfőbb Ügyészség kifejezetten

¹²⁰ Vö. 3.2.4. cím.

¹²¹ Vö. 3.2.4. cím.

¹²² Kúria Bfv.I.1.207/2013. – EH 2014. B7., Indokolás [21], Kúria Bhar.455/2013/7. – BH 2013. 292.

¹²³ Kúria Bfv.II.1.541/2014. – BH 2015. 298., Indokolás [28].

„utalva a BH 1995. 380. számon közzétett eseti döntésben kifejtettekre [...] tévesnek tartotta [...] azt, hogy a [másodfokú] bíróság a terhelt cselekményét közúti veszélyeztetés büntetnének is minősítette.” Álláspontjuk szerint „az elsőfokú ítélet meghozatala időpontjában e minősítés helyes volt, azonban a cselekmény elbírálásakor hatályos Btk. 234. § (1) bekezdéséből és [a Btk.] 240. § (1) bekezdéséből következően az ingatlan udvarán megvalósított 8 napon belül gyógyuló sérülést okozó, más életét, testi épségét közvetlenül veszélyeztető közlekedési szabályszegés alapján a közúti veszélyeztetés vétsége már nem lett volna megállapítható, mivel a [Btk.] 240. § (1) bekezdése értelmében e minősítésnek a legalább súlyos testi sértés, vagy halál okozása lett volna az előfeltétele. A terhelt közlekedési bűncselekménye ezért az elbíráláskor hatályban volt büntetőtörvény alapján már nem volt bűncselekmény. A Legfőbb Ügyészség ezért a terhelt cselekménye kizárólag hivatalos személy elleni erőszak büntettként való minősítését tartotta lehetségesnek.”¹²⁴

A Kúria nem osztotta a Legfőbb Ügyészség álláspontját.¹²⁵ Irányadónak tartotta a BH 1995. 380. számon közzétett eseti döntést, de rámutatott, hogy az annak „alapját képező ügyben a bíróság a terhelt több cselekmény anyagi halmazát bírálta el”. Akkor valóban irányadó az, hogy „amennyiben a bíróság a terhelt több cselekményét bírálja el, az időbeli hatály kérdésében döntéskor első lépcsőben vizsgálendő, hogy valamely cselekmény tekintetében büntethetőségi akadályra figyelemmel [...] helye van-e az eljárás megszüntetésének vagy a terhelt felmentésének, igenlő esetben a felmentő vagy megszüntető rendelkezés meghozandó, ezt követően azonban a terhelt valamennyi fennmaradó cselekménye tekintetében a két büntetőtörvény valamelyikének rendelkezései kizárólagosan alkalmazandók.”¹²⁶

Az újabban elbírált „ügyben viszont a terhelt egyetlen cselekménye alaki halmazat megállapítását eredményezi. Alaki halmazat megállapítása esetén az egyetlen cselekmény egy vagy több bűncselekménykénti minősítése nem a bűnösség, hanem a minősítés körébe eső jogkérdés, az e körbeni esetleges téves álláspont kialakítása a későbbiekben felmentést vagy megszüntetést nem indokol, kizárólag az eltérő minősítés lehetősége merülhet fel.”¹²⁷ Így mivel a Kúria megállapította, hogy abban az ügyben „a büntetőtörvény időbeli hatályának vizsgálata körében felmentő vagy megszüntető rendelkezés meghozatala nem vált szükségessé, ezért második lépcsőben elvégezte a terhelt cselekménye jogi értékelését mindkét büntetőtörvény rendelkezései alkalmazásával.” Ennek nyomán arra a következtetésre jutott, hogy az „elbírálásakor hatályos törvény rendelkezése enyhébb elbírálást nem eredményezne, ekként a cselekménye elkövetésekor hatályos Btk. alkalmazása a büntetőtörvény időbeli hatályára vonatkozó rendelkezéseket nem sértette.”¹²⁸

¹²⁴ Kúria Bfv.II.1.541/2014. – BH 2015. 298., Indokolás [15].

¹²⁵ Kúria Bfv.II.1.541/2014. – BH 2015. 298., Indokolás [18].

¹²⁶ Kúria Bfv.II.1.541/2014. – BH 2015. 298., Indokolás [32].

¹²⁷ Kúria Bfv.II.1.541/2014. – BH 2015. 298., Indokolás [33]. Vö. 3.1.7. cím.

¹²⁸ Kúria Bfv.II.1.541/2014. – BH 2015. 298., Indokolás [36].

6.2.3. Időbeli hatály és a költségvetési csalás megjelenése

A tényállás elnevezésének változásától függetlenül az 1978. évi Btk. 2. § második mondat, illetve a Btk. 2. § (2) bekezdés szerint vizsgálni kell, hogy az elkövetéskor vagy elbíráláskor hatályos törvény szerinti minősítés eredményez enyhébb elbírálást az elkövető számára. Ennek alapján mindkét kimenetelre van példa az az ítélezési gyakorlatból, hiszen a költségvetési csalás megállapítása – a konkrét ügy körülményeitől függően – az adócsaláshoz (de akár a csaláshoz képest) súlyosabb, de enyhébb minősítéshez is vezethet, különösen az új szabályozást által megteremtett törvényi egységre, illetve az abban már szereplő, de adócsalásnál még nem érvényesülő minősítő körülményekre tekintettel.¹²⁹

Ezen jogszabályváltozás kihatásának bemutatására tételezzük fel, hogy valaki a horvát-magyar határon át 2011 decemberében zárjegy nélküli cigarettát csempészett Magyarországra (ESET 8a), a cselekményének elbírálására azonban 2012 decemberében kerül sor.

Az elbíráláskor hatályos törvény szerinti eltérő minősülés (jelentős vagyoni hátrányt okozó költségvetési csalás¹³⁰) nem vezet az 1978. évi Btk. 2. § második mondat I. fordulatainak alkalmazásához, hiszen ahhoz a tényállás átnevezése nem elegendő.¹³¹ Az 1978. évi Btk. 2. § második mondat II. fordulata alapján pedig az elkövetéskor hatályos törvény alkalmazandó, mivel a költségvetési csalás a csempészettel azonos mértékű szankcióval büntetendő.¹³²

6.3. Időbeli hatály és a keretkitöltő norma változása

6.3.1. Elmaradt a kifejezett törvényi szabályozás

A büntető kódex 2007. évi tervezete külön rendelkezést tartalmazott arról, hogy az elbíráláskor hatályos büntető törvényt „kell alkalmazni – a meghatározott időre szóló jogszabályok kivételével – akkor is, ha a cselekmény elkövetése után a bűncselekmény valamely elemét meghatározó jogszabályi rendelkezés oly mértékben megváltozik, amelynek következtében a cselekmény már nem büntetendő.”¹³³

Ha ez a szabályozás hatályba lép, akkor – amint ennek kapcsán Gellér helytállóan rámutatott – a 1/1999. számú büntető jogegységi határozathoz képest eltérő (tágabb) terjedelemben szabályozta volna a keretkitöltő norma visszaható hatályát. A tervezett

¹²⁹ Vö. pl. Miskolci Törvényszék B.242/2010/128., illetve Veszprémi Törvényszék 4.B.436/2012/94., Debreceni Ítéltábla Bf.III.123/2012/53. – ÍH 2013. 44., Kúria Bfv.I.1011/2013/6., Kúria Bhar.I.455/2013. – BH 2013. 292.

¹³⁰ Btk. 396. § (3) bek. a) pont.

¹³¹ Vö. 3.1.3. cím.

¹³² 1978. évi Btk. 312. § (4) bek., illetve 310. § (4) bek.

¹³³ Törvénytervezet a Büntető Törvénykönyvről. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2007/1.

törvényszöveg ugyanis az elbíráláskor hatályos büntetőjogi szabályozás alkalmazásának feltételeként nem utalt a büntetőjogi védelem megszűnésére.¹³⁴

A Btk. a keretkitöltő norma visszaható hatályáról szóló rendelkezést nem tartalmaz. Az indokolás szerint „a visszaható hatály kapcsán továbbra is irányadónak tekinthetőek az 1/1999. Büntető jogegységi határozatban foglaltak, miszerint ha a Különös Rész valamely rendelkezése ún. keretdiszpozíció, és az annak keretét kitöltő jogszabályi rendelkezésekben a bűncselekmény elkövetése után olyan mérvű változás következik be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszünteti, e változás [...] az elbíráláskor hatályban lévő büntetőjogi szabályozás visszaható hatályú alkalmazását alapozza meg.”¹³⁵ A Btk. 2. §-ával kapcsolatos kurrens kommentárok – ha érintik a témát – általában a 1/1999. BJE iránymutatására utalnak.¹³⁶

6.3.2. A keretkitöltő norma változásának büntetőjogi relevanciája

A költségvetési csalás tényállásának kereteit kitöltő norma 2013. július 1. napját követően módosult, hiszen Horvátország uniós csatlakozására tekintettel megváltozott a közösségi vámterület (így a közösségi áru) fogalma is. A jelenleg hatályos keretkitöltő normát az Európai Parlament és a Tanács az Uniós Vámkódex létrehozásáról szóló 952/2013/EU rendelete (2013. október 9.) tartalmazza.¹³⁷

A jogszabályváltozás illusztrálására válasszuk azon hipotetikus esetet, hogy valaki a horvát-magyar határon át 2011 decemberében cigarettát csempésztett Magyarországra, amely cselekményt 2013 augusztusában bírálják el (ESET 8b).

A keretkitöltő jogszabály változását ebben az esetben sem tartom egyenértékűnek a büntetőjogszabály változásával (ahogy a korábbi bővítésekkel egyidejű változásokat sem¹³⁸). A keretkitöltő jogszabály változására figyelemmel tehát az ESET 8b ügyben nem kerülhetne sor a Btk. 2. § (2) bekezdés alkalmazására. Ezt támasztja alá annak figyelembevétele is, hogy a költségvetési bevételek büntetőjogi védelme teljesen azonos maradt, csak annyi változott, hogy az elkövetéskor hatályos törvény szerint ezen jogi tárgy védelmét több, míg elbíráláskor egy tényállás biztosította.¹³⁹

Az eltérő büntetőjogi helyzetre tekintettel nem irányadó azon korábbi gyakorlat sem, amely ilyenkor büntetőjogi tényállási elem (közösségi áru) hiányára hivatkozással nem

¹³⁴ GELLÉR Balázs: Az új Btk. tervezetének hatályáról és némely járulékos kérdésről. *Rendészeti Szemle*, 55. évf. (2007) 7–8. 24–42.

¹³⁵ Btk. javaslatának 2. §-hoz fűzött indokolás.

¹³⁶ Így pl. KÓNYA István: A magyar büntető joghatóság. In: KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. 3. kiadás. Budapest, HVG-Orac, 2013. 6.; POLT Péter: A magyar büntető joghatóság. In: POLT Péter (főszerk.): *Új Btk. kommentár 1. kötet általános rész*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, 2103. 38.; illetve KARSAI Krisztina: II. fejezet A magyar büntető joghatóság. In: KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Budapest, Complex, 2013. 35.

¹³⁷ 952/2013/EU rendelet 4. cikk (1) bek.

¹³⁸ Vö. 4.2.2. cím.

¹³⁹ Vö. 6.1. cím.

állapított meg felelősséget.¹⁴⁰ Az ESET 8b ügyben ugyanis a közösségi áru már nem a büntetőjogi felelősség feltétele, hanem az csak a „kötségvetésbe történő befizetési kötelezettség”, illetve az annak „vonatkozásában mást tévedésbe ejt, tévedésben tart, valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz” tényállási elemek keretében jut jelentőséghez.

6.3.3. Visszaható hatály a keretkitöltő norma büntetőjogilag releváns változása esetén

Tételezzük fel, hogy valaki a horvát-magyar határon át 2013. áprilisában cigarettát csempészett Magyarországra, amely cselekményt 2013. augusztusában bírálják el (ESET 8c).

Ha a korábbiakban kifejtettekkel¹⁴¹ szemben mégis a relevánsnak tartjuk a keretkitöltő norma 2013 július 1. napjával történő változását, akkor sem alkalmazhatók ezen ügyek megítélésére azok a tételek, amelyeket a Szegedi Ítéltábla, illetve a Legfelsőbb Bíróság kifejtett (mégpedig függetlenül az álláspont önmagában vett helyességétől).

Az ESET 8c vonatkozásában a cselekmény – a keretkitöltő norma változásának ellenére – teljesen azonos bűncselekménynek (kötségvetési csalásnak) minősül. Így amennyiben az elkövetéskor és elbíráláskor azonos minősítés dogmáját¹⁴² elfogadjuk, akkor sem alkalmazhatjuk a Btk. 2. § (2) bekezdését, mivel a keretkitöltő norma változása – a módosult büntetőjogi normára¹⁴³ tekintettel – a bűncselekmény fajtáját sem befolyásolja.

A keretkitöltő norma változása (ha annak büntetőjogi relevanciáját mégis elismerjük) a minősítést csak annyiban befolyásolta, hogy a cselekmény nem a Btk. 396. § (1) bekezdés a) pontjának I. fordulatába, hanem (6) bekezdésébe ütközik. Ez viszont bizonyosan nem vezethet a Btk. 2. § (2) bekezdés II. fordulatának alkalmazásához, mivel azt még a tényállás teljes átnevezése vagy más fejezetbe való áthelyezése sem befolyásolja.¹⁴⁴

7. Összegzés és tanulságok

7.1. Alaptétel

A büntetőtörvény módosításánál nem lehet erőteljesebb kihatása az annak kereteit kitöltő norma változásának. Ha tehát a büntetőtörvény módosítása nem elegendő az elbíráláskori törvény visszaható hatályú alkalmazásához, akkor nem járhat azzal a keretkitöltő norma büntetőjogilag releváns változása sem.

¹⁴⁰ Vö. 5.1. cím.

¹⁴¹ Vö. 6.3.2. cím.

¹⁴² Vö. 3.2.4. illetve 6.2.1. cím.

¹⁴³ Vö. 6.1. cím.

¹⁴⁴ Vö. 3.1.3. cím.

7.2. Elsősorban a jogalkalmazók számára

7.2.1. Az időbeli hatály vonatkozásában általában

Az időbeli hatály szempontjából az elkövetéskor és az elbíráláskor hatályos büntető-törvények az ügyre vonatkozó összes rendelkezését (ezen belül akár több alkalmazható törvényi tényállását) kell összevetni. Nem elegendő (sőt tévútra vezethet), ha a jogalkalmazó az egyes törvényi tényállások szabályozását hasonlítja össze a különböző időpontokban hatályos büntetőtörvényekben.

Az 1978. évi Btk. 2. §, illetve a Btk. 2. § (2) bekezdésének alkalmazásánál a kedvezőbb törvény kérdését cselekményenként – nem pedig bűncselekményenként – kell vizsgálni. Erre figyelemmel az időbeli hatály kérdésének megítélésénél alapvető különbség van az anyagi és alaki halmazat között.¹⁴⁵

Anyagi halmazat esetén ugyanis lehetséges az, hogy az egyik cselekmény az elbíráláskor hatályos törvény szerint nem bűncselekmény. Ugyanez alaki halmazat esetén – több cselekmény hiányában – kizárt. Erre figyelemmel az BH 1995. 72. (380.) számon közzétett határozat iránymutatása csak anyagi halmazat esetén érvényesülhet, alaki halmazat esetére ez a jogértelmezés – amint azt a BH 2015. 298. számon közzétett döntés is kimondja – nem irányadó.

A BH 1997. 431. számon közzétett döntésből következően amennyiben a látszólagos alaki halmazatban álló bűncselekmények közül a speciális tényállást az elbírálás idejére hatályon kívül helyezik, akkor a cselekményt a generális tényállást szerint kell minősíteni. Ez a jogtétel azonban csak akkor irányadó, ha látszólagos alaki halmazatban azonos büntetési tételű tényállások találkoznak. A cselekményt ugyanis az elkövetéskor hatályos törvény szerint kell minősíteni, ha ez alapján a látszólagos alaki halmazatban előtérbe lépő, de az elbírálás idejére hatályon kívül helyezett tényállás büntetési tétele a másiknál kisebb. Ilyen esetekben az új jogszabály visszaható hatályú alkalmazására azért nincs lehetőség, mivel ennek alkalmazásával a cselekményt a generális tényállású (magasabb büntetési tételű) bűncselekménynek kellene minősíteni.

Azon az ítélkezési gyakorlatban megjelent (és sajnos terjedőben lévő) tétel, hogy a terhelt felelősségre vonására csak olyan bűncselekmény miatt kerülhet sor, amely az elkövetéskor és elbíráláskor hatályos törvényekben is szerepel (így pl. BH 2015. 1.), nem bír törvényi alappal. Az 1978. évi és a hatályos Btk. is csak azt követeli meg, hogy olyan cselekmény miatt kerülhet sor büntetőjogi felelősségre vonásra, amely mind a két törvény alapján bűncselekményt képez. Az elkövetéskor hatályos enyhébb törvény azonban akkor is alkalmazható egy cselekmény megítélésére, ha az elbíráláskor hatályos törvényben a korábbival azonos tényállás nem szerepel.

¹⁴⁵ A kérdésre általában lásd AMBRUS (2014) i. m. 21.; illetve nem az időbeli hatályt érintő vonatkozásokban AMBRUS István: Az alaki és az anyagi bűnhalmazat megkülönböztetésének konzekvenciái. *JURA*, 2016/2. 193–201.

7.2.2. Az időbeli hatály és a keretkitöltő norma változása

Az 1/1999. BJE alkalmazásában – BH 2010. 236. (EH 2010 2119.) számon közzétett döntésében foglalt jogértelmezéssel szemben – nem tekinthető a büntetőjogi védelmet megszüntető változásnak a vámhatárok hazánk vagy más államok európai uniós csatlakozása következtében történő módosulása (még akkor sem, ha ez a vámjogi szabályozás átalakulásával vagy a Közösségi Vámkódex módosításával járt). A keretkitöltő norma megváltozásával vagy módosításával ugyanis a vámbevételek büntetőjogi védelme nem szűnt meg, a vámenőrzés tekintetében pedig legfeljebb az érintett határszakasz magyar részének hossza csökkent, de ezzel egyidejűleg a magyar büntetőjog védelme új vámhatárookra terjedt ki.

Halmazat esetén az 1/1999. BJE iránymutatását úgy kell értelmezni, hogy a keretkitöltő szabályozás változása csak akkor alkalmazható visszaható hatállyal, ha az kihat a cselekmény bűncselekményi minőségére is. Ha viszont a keretkitöltő szabályozás módosulása csak egyik törvényi tényállás vonatkozásában releváns, míg a cselekmény egy másik tényállás alapján továbbra is bűncselekményt képez, akkor az időbeli hatály általános szabályai szerint meg kell vizsgálni, hogy melyik törvény alapján való elbírálás vezet enyhébb megítéléshez.

7.2.3. A keretkitöltő és a büntetőjogi norma egyidejű változása

Amennyiben az elkövetést követően nemcsak a keretkitöltő, hanem – akár annak változására tekintettel – az arra utaló büntető tényállás is megváltozott, akkor elsődlegesen a büntető norma változása vezethet az 1978. évi Btk. 2. § második mondat, illetve Btk. 2. § (2) bekezdés alkalmazásához. Ilyenkor az 1/1999. BJE alkalmazása nem jön számításba.

7.3. Elsősorban a jogalkalmazás elvi irányítása számára

7.3.1. Külön rendelkezés halmazat esetére

Az 1/1999. BJE téves értelmezésének elkerülése végett indokolt lenne rendelkező részének olyan kiegészítése is, hogy „nincs lehetőség az elbíráláskor hatályban lévő büntetőjogi szabályozás visszaható hatályú alkalmazására, ha a cselekmény egy másik (a büntetőjogon kívüli rendelkezések változása által nem érintett) büntetőjogi rendelkezés alapján továbbra is azonosan vagy súlyosabban bírálendő el”.

7.3.2. A büntetőjogi védelem megszűnése kapcsán

Indokolt lenne az 1/1999. BJE módosításával tisztázni, hogy a „büntetőjogi védelem megszüntetésének” fogalmát miként kell értelmezni.

Még jobb lenne, ha a jogegységi határozat a büntetőjogi védelem kifejezés megszüntetése helyett azokat az eseteket határozná meg, amikor a büntetőjogon kívüli normák változása azonos kihatású a büntetőtörvény változásával.

Mindkét esetben kifejezett mérceként lehetne utalni a kerettényállás által védett jogi tárgyak más jogági szabályozásának megszűnésére.

7.3.3. Büntetőtörvény módosításával azonos kihatás, illetve visszaható hatályú alkalmazás

A 1/1999. BJE indokolásában nem szabadna használni az olyan a kitételeket, amelyek a) a keretkitöltő norma a büntetőtörvény módosításával azonos jelentőségű változását azonosítják b) az elbíráláskor hatályos büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazásával.

7.4. Elsősorban a jogalkotás számára

A jogegységi határozat „toldozgatása-foldozgatása” helyett a legjobb megoldást az képezné, ha maga a büntető törvény tisztázná, hogy a büntetőjogon kívüli normák változása mikor azonos kihatású a büntetőtörvény változásával.

Indokolt tehát a Btk. 2. §-át a következőkkel kiegészíteni „(2a) A (2) bekezdés alkalmazásában új büntető törvénynek minősül a büntető tényállás kereteit kitöltő jogszabály olyan változása is, amely a büntető tényállás jogi tárgyának védelmét teljes egészében megszünteti”.

7.5. Elsősorban a jogtudomány számára

7.5.1. A kerettényállások és időbeli hatály kapcsolatának dogmatikai alapjai

A büntetőtörvény időbeli hatályára vonatkozó szabályozás alkalmazhatóságát a kerettényállások esetén három lépcsőben célszerű vizsgálni:

- a keretkitöltő norma változása a tilalmat megszünteti-e (a kötelezettséget feloldja-e) vagy sem;
- a keretkitöltő norma a tilalmat megszüntető (kötelezettséget feloldó) változása a büntetőjogszabály változásával azonos jelentőségű-e;
- a keretkitöltő norma a tilalmat megszüntető (kötelezettséget feloldó) és a büntetőjogszabály változásával egyenértékű változása az elkövetőre kedvezőbb büntetőtörvény alkalmazásához vezet-e.

7.5.2. A kerettényállások és büntetőjog

A kerettényállásokkal kapcsolatos minősítési kérdések megítélésénél mindig az adott büntetőjogi intézményre (esetünkben az időbeli hatályra) vonatkozó általános tantételekből kell kiindulni. Ezekhez mérten kell meghatározni, hogy szükséges-e (és ha igen mennyiben) a keretkitöltő normákkal kapcsolatos külön jogtételek kidolgozása. El kell viszont kerülni (mivel a tanulmányban feldolgozott példa alapján tévútra vezethet) az olyan megközelítést, amely a kerettényállások világát a büntetőjog univerzumának többi részétől elszakítva kezeli.

